

Οἱ Πρόδρομοι ¹⁾.

Τὴν περὶ Προδρόμων πραγματείαν εἶχομεν ἐτοίμην κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον σκοποῦντες νὰ ἀποστείλωμεν αὐτὴν τῇ συντάξει τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν πρὸς ἐκτύπωσιν, ὅτε ὁ κ. Ρέγελ ἔσχε τὴν εὐγένειαν νὰ ἀνακοινώσῃ ἡμῖν, ὅτι ἀκριβῶς περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐτυποῦτο τότε ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ πραγματεία τοῦ κ. Χατζηδάκη καὶ νὰ ἀποστείλῃ ἡμῖν τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια τῆς πραγματείας ταύτης. Ἀναγνόντες τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Χατζηδάκη περὶ τοῦ ζητήματος γραφόμενα εἶδομεν, ὅτι ἐν πολλοῖς συμπίπτουσι πρὸς τὰ ἡμέτερα ἀποτελέσματα καὶ ἐπιχειρήματα καὶ διὰ τοῦτο ἐδέησε νὰ παραλείψωμεν πολλὰ ὡς περιττά, νὰ περιορισθῶμεν δὲ μόνον εἰς ἐκεῖνα, εἰς ἃ δὲν ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ὁ κ. Χατζηδάκης.

Ἐὖρος ἀφορᾷ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Χατζηδάκη ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα, ὅτι τὰ δύο πρῶτα τῶν παρὰ Legrand (bibl. gr. vulg. 38—51) ἐκδεδομένων δημῶδων ποιημάτων δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν αὐτὸν ποιητὴν, εἰς ὃν καὶ τὰ τελευταῖα (αὐτ. σ. 52—106) οὐδεμίᾳ πλέον ἀμφιβολία· εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα κατελήξαμεν καὶ ἡμεῖς βασιζόμενοι μόνον ἐπὶ ἱστορικῶν τεκμηρίων· ὁ κ. Χατζηδάκης ὅμως ἔκαμε καὶ τι περισσότερο προβάς εἰς ἀξίαν λόγου μελέτην τῶν γλωσσικῶν διαφορῶν, τῶν παρατηρουμένων εἰς τὰ ποιήματα. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ζητήματος ἔχομεν ἐν τισὶ διάφορον γνώμην, ἂν καὶ μὴ μεταβάλλουσιν κατ' οὐσίαν αὐτὸ τὸ ζήτημα, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ βραχὺ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τοῦ κ. Χ. θέμα, λέγοντες μόνον ὅ, τι διαφόρως ἡμεῖς ἐκλαμβάνομεν ἢ ὅ, τι παρελείφθη ὑπ' αὐτοῦ, καὶ κατόπιν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν περαιτέρω ἔρευναν.

Α'.

Ἐν σελ. 101 (Βυζ. Χρον. IV, 1—2) ἐσφαλμένως γράφει ὁ Χ. ὅτι τὰ δύο πρῶτα ποιήματα ἀποτείνονται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Κομ-

1) Περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐγένετο ἀνακοίνωσις εἰς τὴν συνεδρίαν (τῆς 11 Νοεμβρ.) τοῦ ἱστορικο-φιλολογικοῦ συλλόγου Ὁδησοῦ.

νηνόν. Μόνον τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν ἀποτείνεται πρὸς τὸν Ἰωάννην, τὸ δὲ δεύτερον, ἂν καὶ γράφεται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, ἀποτείνεται ὁμως πρὸς τὸν σεβαστοκράτορα (ἄνευ ὀνόματος) ἤτοι τὸν αὐτοκρατορικὸν πρίγκιπα, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Ἀλλὰ τίς οὗτος ὁ σεβαστοκράτωρ; Δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ γνώμη τοῦ E. Miller (ἐν Revue archéolog. tom. 29 p. 59), ὅτι ὡς τοιοῦτον πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸν δεύτερον υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, δηλ. τὸν Ἀνδρόνικον, πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται πληθὺς ποιημάτων ἀποδιδρομένων εἰς τὸν Πρόδρομον.

Ἐν σελ. 103. στηριζόμενος ἐπὶ τῶν στιχ. ΣΤ' 270 καὶ 294 ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἔζη ὁ πατήρ τοῦ ποιητοῦ καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ διετηρεῖτο, ἐν δὲ σελ. 112 ἀπαριθμεῖ καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς αὐτοῦ (μήτηρ, ἀδελφοί). Ἀλλ' ἂν δὲν ἀπατώμεθα, ἡ σκηνὴ τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Πτωχοπρόδρομος δὲν λαμβάνει χώραν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ μεταξὺ καλογήρων· ὁ νέος μοναχὸς ἢ δόκιμος ζῆ ὡς ὑποτακτικὸς ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ προϊσταμένου του, ὃν κατὰ τὰ μέχρι σήμερον ἐπικρατοῦντα ἔθιμα ὀνομάζει πατέρα του. Ἐν σελ. 104—105 τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῶν στιχ. 36—9 (ΣΤ')

ὡς πρὸ μικροῦ πεπόνθασι Δαντόνης καὶ Μελίας
καὶ Νουραδίνος σὺν αὐτοῖς ἐξ ἄκρας τῆς ἀνοίας,
ὥσπερ ἐκεῖνος Νεεμάν ὁ πρὶν ἀποστατήσας

οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ Δαντόνη. Δαντόνης καθ' ἡμᾶς οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἶναι ἢ ὁ παρὰ Νικήτα Δαδούνης (σελ. 152 ἐκδ. Bonn.), εἰς τῶν γαμβρῶν τοῦ Μασούτ, εἰς ὃν οὗτος ἀποθνήσκων ἐκκληροδότησε τὴν Καισάρειαν καὶ τὴν Σεβάστειαν· μνεῖαν αὐτοῦ ποιεῖται ὁ Νικήτας καὶ κατωτέρω (σελ. 159), ὅπου διηγεῖται, τίνι τρόπῳ ὁ Κιλίτζ Ἄρσλάν ἐξεδίωξεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς· τὰ τελευταῖα ταῦτα γεγονότα ἀποδοτέα εἰς τὸ ἔτος 1159—1160· τί ἀπέγεινε βραδύτερον ὁ Δαδούνης καὶ τί ἐναντίον του κατάρθρωσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὥστε νὰ διακαιούται ὁ ποιητὴς νὰ συγκαταλέγη αὐτὸν μεταξὺ τῶν θυμάτων αὐτοῦ, οὐδαμῶθεν γίνεται δῆλον.

Ἐν σελ. 105 ἰσχυρίζεται ὁ X. ὅτι ἡ δράσις τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἔτος 1118, βασιζόμενος εἰς τὸ ποίημα αὐτοῦ «μονωδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κύριν Ἀνδρόνικον Κομνηνόν», ὅστις ἐφονεύθη, λέγει, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μαχόμενος πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξιάδου Ἀνδρονίκου βασιζέται ἐπὶ ἐσφαλμένης ἐκδοχῆς τοῦ χωρίου τῆς Ἄννης Κομνηνῆς (Ἀλεξ. II 282, 7—23)· ἐπισταμένη ἀνάγνωσις ὁμως αὐτοῦ πείθει, ὅτι ἡ Ἄννα διόλου δὲν λέγει ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ ἐφονεύθη ὁ Ἀνδρόνικος, ἀλλὰ γράφουσα πολὺ βραδύτερον τοῦ ἔτους, καθ' ὃ ἠνδραγάθησεν ὁ ἀδελφός, καὶ ἀναμνησθεῖσα

τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀφιερώνει γραμμὰς τινὰς εἰς μνήμην αὐτοῦ. Ἐν τῇ μονωδίᾳ τῇ γράφεισθι ὑπὸ τοῦ Προδρόμου ρητῶς λεγέται ὅτι ὁ Ἄνδρόνικος οὐχὶ ἐν τῇ μάχῃ ἐφονεύθη, ἀλλὰ κατόπιν ἐκ νόσου ἐτελεύτησε «καὶ μὴν ὁ ἀλαλαγμὸς οὗτος, οὐκ ἀλαλαγμὸς ἔοικεν εἶναι πολέμου καὶ μάχης, οὐδὲ ἀλαλαγμὸς συμπλοκῆς. ἀλλὰ πένθους καὶ θρήνων ἀλαλαγμὸς, πεσόντος τοῦ μεγάλου σεβαστοκράτορος· οὐκ ἐκ χειρὸς πολεμίου πεσόντος, οὐδὲ σιδήρω βληθέντος· τίς γὰρ ἀήττητον εἶχε κτεῖναι; σίδηρος δὲ ποῖος τὸν σιδηροῦν καὶ ἀδάμαντα στρατιώτην ἔκαμψεν ἢ ἐδάμασεν; Πῶς οὖν ἀπῆλθε; νοσήματι χαλεπῷ καὶ φύσει δουλεύσας, ἵνα καὶ Ἄνδρόνικος μετὰ θνητῶν τάττοιτο καὶ ἐλέγχοιτο μεταλαχῶν τῆς ἐπικῆρου καὶ θνητῆς φύσεως...» (πρβ. *Notic. et Extr.* VIII σ. 154). Ἐκ τῆς Προδρομείου μονωδίας ἐπίσης πείθεται τις, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἄνδρονίκου λαμβάνει χώραν οὐχὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου ἀλλὰ ἐπὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου· «ἐγέννησέ σε πατὴρ αὐτοκράτωρ καὶ αὐτοκρατόρων πάντων ὁ μαχιμώτατος καὶ εἰρηνικώτατος, ἀλλὰ τῷ βίῳ ξυναπέθετο καὶ τὰ σκῆπτρα», ὅθεν γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ἄνδρόνικος ἐπέζησε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς (πρβ. αὐτόθ. σ. 153). Τὰ αὐτὰ ἐξαγόμενα ποριζόμεθα καὶ ἐκ ποιήματος τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως εἰς ἠρωϊκοὺς στίχους γεγραμμένου «εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς» (αὐτόθ. σ. 170—171), ἔνθα ρητῶς λέγεται προκειμένου περὶ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοῦ προσώπου, Ἄνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ

ὦ βασιλεῦ, Σκυθολοιγέ, μεγασθενές Ἰωάννη,
ὦλετό σοι σύμβουλος ἀδελφός ἠδὲ μαχητής

ὥστε οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ θάνατος ἔγεινεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου. ἐκ δὲ τῶν στίχων

Δοιοὺς γὰρ τ' ἀπόλεσσας ἄμ' υἱέας, ἄγριε Τελχίν.
Ἄνδρονίκιο βίην, Ἰσαακίου δέ τε ρώμην·
οὐ μὲν ἐπ' ἀνατολῆς μακρὰ πείρατα πλαζόμενιο,
ζωοῦ τεθνεϊῶτος.

γίνεται δῆλον ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἄνδρονίκου εἶναι κατὰ τι μεταγενέστερος τῆς πρὸς τοὺς Τούρκους μεταστάσεως τοῦ ἑτέρου τῶν υἱῶν τῆς Εἰρήνης, Ἰσαακίου Κομνηνοῦ. Δυστυχῶς ὅμως καὶ τοῦ γεγονότος τούτου, τοῦ ἀφορῶντος τὴν δυσἀρέσκειαν τὴν ἐπελθοῦσαν μεταξύ Ἰωάννου καὶ Ἰσαακίου, ὁ χρόνος δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὠρισμένος, διότι ὁ μὲν Κίνναμος οὐδαμοῦ περὶ τούτου λέγει τι, ἂν μὴ ἀπατώμεθα, ὁ δὲ Νικήτας (ἐν σελ. 42) κάμνει μὲν μνεῖαν περὶ τῆς μετανοίας τοῦ Ἰσαακίου καὶ ἐπιστροφῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἣτις ἔλαβε χώραν κατὰ τὸ 1128, οὐδαμοῦ ὅμως πρότερον

ἀναφέρει περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ. ὅπως καὶ ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἀμφότερα τὰ γεγονότα ταῦτα συμβαίνουν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας Ἰωάννου καὶ δὴ οὐχὶ βραδύτερον τοῦ ἔτους 1126, ἔτους τοῦ θανάτου τῆς βασιίσσης Εἰρήνης (Muralt σ. 128). Τοῦ λόγου παρεμπεισόντος περὶ τοῦ ποιήματος τούτου ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ ἐπανορθώσωμεν μίαν πλάνην τοῦ La Porte du Theil. Ἐν σελ. 172 βασιζόμενος ἐπὶ τῶν στίχων τοῦ αὐτοῦ ποιήματος

τῷ δ' ἐπι γαμβρόν ὄλεσσας ἀγακλυτόν, ἐν δ' ἐθεήσω
χῆρην παῖδα φίλην, Νικηφόρου ἄλοχον ἐσθλήν

παραδέχεται ὅτι πρὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀπέθανεν ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἀλεξίου, Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος, ὅπερ δὲν εἶναι ὀρθόν, καθ' ὅσον ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος ἀκολουθεῖ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην κατὰ τὴν συριακὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1837. Ὁ Πρόδρομος ἐνταῦθα ὁμιλεῖ οὐχὶ περὶ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐτέρου γαμβροῦ τοῦ Ἀλεξίου, τοῦ συζύγου οὐχὶ τῆς Ἄννης, ἀλλὰ τῆς Μαρίας, ἧτοι Νικηφόρου τοῦ Κατακάλου.

Ἐν σελ. 106 λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ Γ' καὶ Δ' ποιήματος ὀνομάζει ἑαυτὸν Ἰλαρίωνα καὶ εἰς ἀπόδειξιν ὑποδεικνύει τοὺς στίχ. 631—32 (Γ'). χάριν μείζονος ἀκριβείας πρέπει νὰ παραβάλλῃ τις καὶ τὸν στίχ. 511 (Δ') ὁξύνον δότε ἀπὸ τοῦ νῦν κρασὶν τὸν Ἰλαριῶνα (γρ. Ἰλαρίων).

Τὸ δὲ σπουδαιότερον, ὅπερ παρέλειψεν ὁ X. ἐν τῷ προκειμένῳ μέρει εἶναι, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐνὸς τῶν ποιημάτων (τοῦ Δ') διέσωσεν ὁ κωδῆξ (bibl. Nat. Manus. Coisl. 382, fol. 148^v) τὸ ὄνομα τοῦ Ἰλαρίωνος: αἱτέροι στίχοι Ἰλαρίωνος μοναχοῦ τοῦ Πτωχοπροδρόμου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα κύριον μεγαλοπορφυρογέννητον, τὸν Κομνηνόν.

Ἐν σελ. 109 λέγει, ὅτι ὁ μὲν Θεόδωρος κολακεύει μετὰ τινος μέτρου, τοῦναντίον ὁ Ἰλαρίων πᾶν ὄριον κολακείας ὑπερβάλλει· ἡμεῖς ἔχοντες ὑπ' ὄψιν περισσότερα ἔργα τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου, ἢ εἰς ὅσα ὁ κ. X. ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του, δὲν εὐρίσκομεν μεγάλην τὴν διαφορὰν· πρὸς ἀπόδειξιν παραθέτομεν στίχους τινὰς ἐκ τῶν ἐκδοθέντων ἤδη ποιημάτων (Recueil des histor. des crois. — Histor. grecs tom. II)

σελ. 533: Δός μοι, Χριστέ, τῷ δούλῳ σου καὶ ταύτην σου τὴν χάριν
741 στ. 22: Ἀστράρχα σελασφόρε μου, τὸ σέλας προσκυνῶ σου
σέβομαι τὰς ἀκτῖνάς σου, τιμῶ σου τὰς ἐλλάμψεις.

Ἦλιε Ῥώμης, Μανουήλ, λατρεύω τῷ πυρὶ σου
οὐ περσικῶς, ἀλλ' εὐσεβῶς· ἀπέστω πόρρω Μῶμος!
θεὸς γὰρ σὺ καὶ βασιλεὺς θεῶν τῶν ἐπιγείων.

Ὅσατε φῶς παρὰδοξον, χρουσάκτινες ἀστέρες·

τοῦτο τὸ κυκλοδρόμημα τοῦ καθ' ἡμᾶς φωσφόρου.
 750 στ. 325: τὸν λίθον τε παραζηλῶν τὸν ἀκρογωνιαῖον,
 ὡς ἄρα Χριστομίμητος ἢ καὶ Χριστὸς Κυρίου
 εἰς ἓν συνάπτεις τοὺς μακρὰν καὶ τοὺς ἀπερρωγότας.
 381 λείψανα πλοίων ἔκειντο, κάκεινα διερρύη,
 ἀλλ' εἶπας, «Γεννηθήτωσαν μονήρεις ἐξ ἐκείνων»,
 καὶ παραχρῆμα τὰ νεκρὰ πρὸς εἶδος ἐμορφοῦντο...

(Patrol. Mign. σελ. 1372)

Ταῦτα μὲν γράφε πρὸς ἐμέ, πρὸς δὲ τὸν στεφηφόρον
 λέγε καθ' ὥραν, δυσωπῶ, τὰ τῆς ἐμῆς πενίας,
 ἧς μοι καὶ μόνος πρόβολος, ἧς κυβερνήτης βίου
 ἧς μοι θεὸς μετὰ θεόν, ἧς μοι ζωῆς ταμίας
 ὁ Κομνηνὸς ἐκ Κομνηνοῦ, δεσπότης ἐκ δεσπότη

καὶ ἄλλα πολλὰ χωρία δύναται νὰ παραθέσῃ τις ἐκ τῶν ἐκδεδομένων, συντομίας χάριν ὁμῶς περιοριζόμεθα εἰς ταῦτα μόνον προτιμῶντες νὰ παραθέσωμεν καὶ τινα ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Προδρόμου, τὰ ὅποια ἔχομεν ἀνά χειρας. Εἶναι δὲ ταῦτα πέντε τὸν ἀριθμὸν ἐν μέρει μόνον ἐκδοθέντα παρὰ Miller ἢ C. Neumann (ἴδε κατωτέρω) καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν αἴτησιν τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ, ἵνα κατατάξῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφᾶτον· χάριν συντομίας θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ὀνομάζωμεν ταῦτα ἐν τοῖς ἐξῆς μαγγάνεια.

I. στ. 76—81: καὶ τοῦτο νῦν αἰτοῦμαι σέ, τὸν αὐτοκράτορά μου
 Θεὸς γὰρ σὺ μετὰ Θεὸν δούλων πληρῶν αἰτήσεις
 καὶ πλήν σου κύριος οὐδεὶς εἰς ταύτας τὰς δεήσεις
 καὶ παρὰ σέ τὸν ρύστην μου Θεὸν οὐκ ἔγνω ἀλλον
 Θεὸν δεήσεων πτωχῶν, καὶ κύριον ἐλέους·
 τὴν θύραν τοῦ ἐλέους σου λοιπὸν ὑπάνοιξόν μοι κ. τ. λ.

160—165: καὶ καταδυτωπήθητι καὶ σῶσόν με, Χριστέ μου·
 σὺ γὰρ Χριστὸς ἀπὸ γαστρὸς δεσποινικῆς κοιλίας
 ἐκ μήτρας θεοπρόβλητος Αὐσόνων αὐτοκράτωρ
 ἀπὸ σπαργάνων ἀρχηγὸς φρικτὸς βαρβαρολέτης
 καὶ σοὶ προσφέρω δέησιν καὶ σοὶ τὸ γόνυ κλίνω

II 167—69: Θεέ μου, μονοκράτορ μου, προστάτα μου, σωτήρ μου
 ὡς δούλος δούλων ἔσχατος ὑπέμνησα τολμήσας.

IV 115—130: δός μοι τοὺς εὐεργέτας μου δακτύλους τοὺς γραπτούς σου
 ἐνθεῖναί μοι τοῖς χεῖλεσι καὶ περιφῦναι τούτοις

οὐ μόνον ὀξυγράφοι γὰρ ἀλλὰ καὶ ζωηγράφοι
 τοῖς ἀποροῦσι γὰρ ζωῆς πόρον ζωῆς δωροῦνται
 ταῖς ζωηραῖς ὑπογραφαῖς καὶ ταῖς ἐνσημασίαις
 καὶ ταῖς βραχέσι συλλαβαῖς χαρίζονται μεγάλα
 εἴτε χρεῶν ἀποκοπαῖς ἢ δωρεῶν πλημμύραις
 καὶ ταύταις συγχαρίζονται πολλάκις καὶ τὸ μείζον,
 μελῶν ἀποστοιχείωσιν ἐν μετρητοῖς στοιχείοις·
 μηδὲ τῶν σκυταλίδων με τούτων ἀποστερήσης,
 ἀλλὰ καὶ τούτων δίδου μοι καταφιλεῖν ἐκάστης·
 αἱ γὰρ ἑπτὰ δηλοῦσί μου τὸν ἐβδοματισμὸν μου
 καὶ τῶν μακρῶν καμάτων μου παῦσιν βραβεύουσί μοι,
 ἐν οἷς σου τὸ φιλάγαθον ἐπικαμφθέν μοι σπλάγχχνον
 καὶ τὰς ἑπτὰ συνέκαμφεν ἐπὶ τὸν κάλαμόν σου,
 τὸν ῥύστην καὶ σωτῆρά μου καὶ ζωοπάροχόν μου. . . .

248: οὐκ εἶδε συμπλεκόμενον Θεὸν μετὰ βαρβάρων
 ἐκεῖνος ὁ Διόκληιος ὁ καὶ Θεόπτης λόφος,
 ὄν ὑπὲρ Οἴτην ὕψωσας καὶ κορυφὴν Ὀλύμπου
 ἡμῶν ὑπερμαχόμενος ὑπὲρ ἐλευθερίας; . . .

293: τὸν ὑπὲρ φύσιν τὰ φρικτὰ [καὶ] κεκαινοτομηκότα,
 κἄν ταῖς ἀνάγκαις πράξαντα παρεμβολῆς ἐν μέσῳ
 ὅσα μηδὲ τις κατὰ νοῦν τολμήσας ἐφαντάσθη
 ὑπὲρ ἑκατοντάχειρα συμβάλλων τοῖς σατράπαις
 καὶ μόνος συμπλεκόμενος μυρίοις ἀντιπάλοις. . .

309: καὶ μοι τὸ πᾶν μετὰ Θεὸν ἐκ σοῦ καὶ παρὰ σοῦ μοι
 ἐπὶ τὴν σὴν γὰρ δεξιάν ἐκ μήτρας ἐπερρίφην

330: σὺ τοῖς πιστοῖς χαράκωμα καὶ πρόβολος καὶ πύργος
 σὺ τοῖς θαρροῦσιν ἐπὶ σέ καὶ θυρεὸς καὶ θύραξ
 κληῖρος ἡμεῖς καὶ λάχος σου καὶ σὴ κληρονομία
 σχοίνισμα σὸν ἢ πόλις σου καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν. . .

337: μνήσθητι τῶν θαυμάτων σου τῶν πρὶν ἐν τῇ θαλάττῃ
 κούφισον ὕδωρ ἄλμυρόν κύρτωσον μέγα κῦμα
 καὶ τοὺς διψῶντας ὄλεθρον τῶν δούλων σου καὶ λύμην
 χόρτασον ὕδωρ σύνηθες ἐν ᾧ κατακαυχῶνται·
 ἔχεις καὶ λίβαν καὶ βορρᾶν καὶ λαίλαπι προστάττεις
 ὑπηρετεῖ τῷ νεύματι καὶ τῷ βουλήματί σου
 πάσης πνοῆς ἀντίπλοια, θρασκίας, ἀπαρκτίας·
 κέλευσον τοὺς ἀνέμους σου πόοσταξον τῇ θαλάττῃ

καὶ καταποντισάτωσαν κυμάτων καταιγίδες
τὸν τῶν ὑδάτων ἄρχοντα, τὸν τῆς ὑγρᾶς δεσπότην. . .

V 127: σὺ καὶ σοφὸς καὶ Προμηθεὺς καὶ μέγας καινοτόμος·
ὑπόκειται τῷ κράτει σου καὶ τὸ πολὺ στοιχεῖον
οἱ ποταμοὶ δουλεύουσιν οὐκ ἀντιπίπτουσί σοι
καὶ χεὶρ καὶ νοῦς καὶ φρόνησις καὶ ποταμοὶ χρυσοῦ
ἔθνων τραχήλους κλίνουσιν εἰς τὴν στερρὰν σου βάσιν. . .

204: οὕτως ἐκύμαινεν ἡμᾶς ὁ λίβας τῆς δειλίας
ἕως αὐτὸς ἀνέτειλεν ὁ χρυσοβόλος γίγας
ὁ κύκλος, ὁ περίβολος, ὁ πρόβολος, ὁ πύργος,
ὁ φοβερός ἐν προβολαῖς, ὁ δυνατός ἐν μάχαις,
ὁ σκύμνος, ὁ πορφυρανθής, ὁ νῦν τοσοῦτον λέων,
ὁ ταῖς δορκάδων εὐθασιν ἐκγεγαλακτισμένος
καὶ τοῖς βαρβάρων αἵμασιν ὑπερεκθετραμμένος·

Ἐκ τῶν προτεθέντων χωρίων γίνεται δῆλον ὅτι καὶ ὁ Πρόδρομος οὗτος, ὁ συντάκτης τῶν δύο πρώτων παρὰ Legrand δημῶδων ποιημάτων κατὰ τὴν κολακείαν, τὴν καὶ μέχρι βλασφημίας χωροῦσαν, δὲν εἶναι μετριώτερος τοῦ Ἰλαρίωνος Πτωχοπροδρόμου.

Ἐν σελ. 127 ὁ X. ἀναφέρει, ὅτι ὁ Κοραῆς ἐν Ἀτακτ. Α'. σελ. ζ' περὶ τοῦ πάππου τοῦ Προδρόμου οὐδὲν ἐπαινετικὸν ἐπίθετον ἐκφέρει. Ὁ Κοραῆς ὁμῶς ὁμιλεῖ ἐκεῖ οὐχὶ περὶ τοῦ πάππου ἀλλὰ περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου.

B'.

Ὁ Χατζηδάκης κατῴρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον δύο μόνον ἐκ τῶν δημῶδων ποιημάτων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀμαυρώσωσι τὴν δόξαν αὐτοῦ κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας. Οἱ ἀρχαιότεροι ἄλλην ὅλως γνώμην εἶχον περὶ τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου, μάρτυρα δὲ τούτου ἔχομεν κατὰ πρῶτον λόγον τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, ὅστις μεθ' ἱκανοῦ σεβασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Προδρόμου γράφων «εἰ καὶ ὁ ἀοίδιμος ἐν σοφοῖς Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος αἰτιολογεῖ σεμνῶς αὐτό, κανόνας ἱεροῦς ἐξηγησάμενος» (A. Mai, Spicil. Rom. tom., V 2, p. 174). Ἐκτὸς δὲ τοῦ Εὐσταθίου, ἂν πρέπει νὰ δώσωμεν βάσιν καὶ εἰς τὰς ἐν τοῖς χειρογράφοις ἐπιγραφάς, βλέπομεν συχνάκις νὰ ὀνομάζῃται οὗτος σοφώτατος καὶ φιλοσοφώτατος κ. τ. τ. Ἐπειδὴ ὁ X. ὁμῶς ἐν τῇ πραγματείᾳ δὲν εἶχεν ἀρχῆθεν ὑπ' ὄψει τὸ βιβλίον τοῦ κ. Carl Neumann, Griechische Geschichtschreiber und Geschichtsquellen im zwölf-

ten Jahrhundert, ἐγνώρισε δὲ τοῦτο μόνον ἐν τέλει τῆς πραγματείας του, ἔρχεται μὲν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δικαιούμεθα νὰ ὑποθέσωμεν τὴν ὑπαρξίν καὶ τρίτου Προδρόμου, δὲν λύει ὅμως τὸ ζήτημα τελειωτικῶς, ποῖος εἶναι αὐτός ὁ τρίτος Πρόδρομος καὶ κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἀκμάζει. Ἡμᾶς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος ὤρμησε κατὰ πρῶτον ἡ πραγματεία τοῦ Neumann καὶ ἰδίως τὸ ποίημα τὸ ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον ἐκδιδόμενον (σελ. 46) ἐκ τοῦ βενετικοῦ κώδικος (cod. Marc. XI, 22 fol. 43 rect.). Ἐν αὐτῷ ρητῶς ἀναφέρεται ὡς ἀποθανῶν ὁ Πρόδρομος, ὁ ρήτωρ ὁ περίφημος, ὁ προτεθρυλλημένος, ἡ χελιδὼν ἡ μουσουργός, ἡ λαλιστάτη γλῶσσα, καὶ τούτου ἕνεκα ὁ Neumann ἔρχεται εἰς τὸ ἀναγκαῖον συμπέρασμα, ὅτι ὑπῆρξαν δύο Πρόδρομοι. Ἀλλὰ τὴν γνώμην τοῦ N. ἀποκρούει ὁ Bruno Keil ἐν Wien. Stud. 11 tom. (1889) σελ. 106, λέγων, ὅτι τὸ ποίημα οὐχὶ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἀλλὰ κατὰ λάθος παρεισέφρησε μετὰξὺ τῶν ποιημάτων τοῦ Προδρόμου, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον δὲν δύναται νὰ ἀνήκη αὐτῷ, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ προσωδιακοὶ λόγοι (χρησὶς μακρῶν φωνηέντων ἀντὶ βραχέων καὶ τάνάπαλιν) ἀποκλείουσι τὴν τοιαύτην ἐκδοχὴν· καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ποίημα ἀνήκει εἰς ἀνώνυμὸν τινα, προσθέτων, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Προδρόμου ἔγεινε γενικὸν εἰς δῆλωσιν παντός στιχουργήματος à la Prodromos. Τὸ κυριώτερον ὅμως τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Keil, οἱ προσωδιακοὶ λόγοι, εἶναι ὅλως σαθρόν, διότι τὸ ἐν λόγῳ ποίημα δὲν εἶναι προσωδιακὸν ἀλλὰ τονικὸν καὶ οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ γείνη περὶ μακρῶν καὶ βραχέων. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν τοῦ Keil ἕνεκα ἢ δι' ἄλλους λόγους ἡ γνώμη τοῦ Neumann δὲν ἐλήφθη ἀρκούντως ὑπ' ὄψιν; τοῦτο ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι καὶ ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τῆς Byz. Litter.-Gesch. τοῦ κ. Krumbacher ἢ περὶ Προδρόμου γνώμη δὲν μετεβλήθη, ἂν καὶ ὁ κ. Krumbacher (ἐν σελ. 760) κάμνει μνεῖαν περὶ τοῦ ἐκκρεμοῦς τοῦ ζητήματος, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν περιμένει ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις σωζομένου.

Ἐκ τῶν προλεχθέντων ἐξηγεῖται, τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον διηγείρεν ἐν ἡμῖν τοιοῦτον πόλυπλοκον ζήτημα. Ὁρμητήριον καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν ἐχρησίμευσεν ἡμῖν τὸ ὑπὸ τοῦ Neumann ἐκδοθὲν ποίημα· ἀκριβέστερον εἰπεῖν ὁ Neumann δημοσιεύει μόνον στίχους τινὰς τοῦ ἀνεκδότου ποιήματος, ὅπερ σφύζεται ἐν τῷ βενετικῷ κώδικι ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «εἰς τὸν αὐτοκράτορα μὴ πειθομένου τοῦ Μ. Οἰκονόμου τῶν Μαγγάνων, τοῦ ἁγίου Κασσιανοῦ, τάξαι με εἰς τὸ δωρηθὲν ἀδελφᾶτον παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως». Ὁ ποιητής, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ποιήματος γίνεται δῆλον, ζητεῖ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν χάριν νὰ κατατάξῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφᾶτον. Τοῦ λόγου περὶ ἀδελφάτου

συμπεσόντος πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τοῦτο δὲν συνωνυμεῖ πρὸς τὴν λέξιν μοναστήριον, ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι ὀρφανοτροφεῖον, ὅπερ κατὰ τὰ γραφόμενα τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, ἣτις περιγράφει τὸ ὀρφανοτροφεῖον τοῦ ἀγίου Παύλου (ed. Reiffersch. II. σ, 290 κ. ἐ), ἠδύνατο ἐνταυτῷ νὰ χρησιμεύη καὶ ὡς γηροκομεῖον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι παρὰ τῇ Κομνηνῇ δὲν ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἀδελφᾶτον, ἀλλὰ μόνον ὀρφανοτροφεῖον, δὲν παραλείπει ὁμῶς καὶ αὕτη νὰ ὀνομάσῃ τοὺς ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ ζῶντας διὰ τοῦ ὀνόματος «ἀδελφῶν» (σελ. 292, 2 «τὸ δ' ἄλλο, ἐκεῖσε μὲν θαῦμα, ὧδε δὲ χορηγία βασιλικὴ τὸ αὐτάρκες τοῖς ἀδελφοῖς πορίζουσα»), ὅπερ δίδει ἡμῖν τὴν ἀφορμὴν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ εἰς τὸν καιρὸν τῆς Ἄννης ὀρφανοτροφεῖα λεγόμενα ὀνομάζοντο εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ποιητοῦ, ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἴσως, ἀδελφᾶτα ¹⁾. Εἰς τοιοῦτον λοιπὸν ἀδελφᾶτον ζητεῖ νὰ καταταχθῇ ὁ ποιητὴς τοῦ ἀποσπάσματος Neumann. Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς κρίσεις περὶ τῆς γνώμης τοῦ Neumann καὶ Keil ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νὰ λάβωμεν γνώσιν ὁλοκλήρου τοῦ ποιήματος τούτου, ἐκτὸς δὲ τούτου νὰ γνωρίσωμεν ἐπίσης ὁλόκληρα καὶ ἄλλα ποιήματα περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πραγματευόμενα, τῶν ὁποίων μόνον ἀποσπάσματα ἀπηντήσαμεν παρὰ Neumann καὶ E. Miller (Hist. des crois.—Hist. grecs, II). Εὐτυχῶς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ποιηματίων τούτων πάνυ εὐγενῶς ἀνέλαβεν ὁ πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐλλην. ἐκκλησίας, κ. Σεβαστιανὸς Νικοκάβουρας, ᾧ μεγάλας ὀφείλομεν χάριτας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν ἀνά χειρας 5 ποιημάτια εἰς τὸν Πρόδρομον ἀποδιδόμενα καὶ πραγματευόμενα περὶ τοῦ ζητήματος τῆς προσλήψεως αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφᾶτον, χάριν δὲ συντομίας, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἐν τοῖς ἐξῆς τὸν λόγον ποιούμενοι περὶ αὐτῶν θὰ τὰ ὀνομάζωμεν ἀπλῶς μαγγάνεια· Ἴδου ἡ ἐπιγραφὴ ἐκάστου ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν γνώμην μας ἔχουσι.

1) Ποίημα εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα (Μανουήλ): δεητήριος περὶ τοῦ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφάτου (cod. Marc. XI, 22· fol. 28 κ. ἐ. — στίχοι 189. — Πρβλ. Miller II σελ. 623 καὶ Neumann σ. 49).

2) Εἰς τὸν αὐτοκράτορα μὴ πειθομένου τοῦ μ. Οἰκονόμου τῶν Μαγγάνων, τοῦ ἀγίου Κασσιανοῦ τάξαι με εἰς τὸ δῶρηθὲν ἀδελφᾶτον παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως (fol. 43—στίχ. 57.—Πρβ. Neumann, σ. 46).

1) Πρβλ. Προδρ. μαγγ. I, 178—180:

καὶ βάψον ταύτην εἰς ὑγρὸν πυρόχρουν ἐρυθραῖον
καὶ δώρησαί μοι καὶ σκηνην κωλυτικὴν τοῦ ψύχους
καὶ χρονικὴν διατροφήν στηρικτικὴν τοῦ γήρους.

3) Δεητήριος περί τοῦ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφάτου δωρηθέντος μετὰ συγγράμματος (fol. 25^v κ. ἐ.—στίχ. 118.—Πρβ. Neum. σ. 50).

4) Ἴτερος λόγος εὐχαριστήριος εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ δωρεᾷ τοῦ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφάτου (fol. 9 κ. ἐ.—στίχ. 356.—Πρβ. Miller 110).

5) Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα περί τοῦ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφάτου (fol. 22ⁿ κ. ἐ.—στίχ. 356.—πρβλ. Miller σ. 754 καὶ Neum. σ. 63).

Ὡς ἕκτον τῆς σειρᾶς ταύτης δύναται νὰ θεωρηθῇ ἕτερον ποίημα τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐκδοθὲν παρὰ Miller (II 533) «δεητήριος εἰς τὸν αὐτοκράτορα περί ζώσης ἀλώπεκος» διότι καὶ τοῦτο γράφεται ἀναμφιβόλως, καθ' ὄν καιρὸν ὁ ποιητὴς ἔζη ἤδη ἐντὸς τοῦ ἀδελφάτου. πρβλ. στίχ. 71.

Δός μοι, Χριστέ, τῷ δούλῳ σου καὶ ταύτην σου τὴν χάριν
 ἵνα μὴ μάτην ὡς ἀργὸς ἐσθίω σου τὸν ἄρτον,
 τὸν ἄρτον, ὃν μοι δέδωκας, τὸν μεμαγγανευμένον. . .

ἐνθα ἡ τελευταία φράσις τὸν ἄρτον τὸν μεμαγγανευμένον οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ ὅτι ὁ ποιητὴς διαιτᾶται ἐν τῷ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφάτῳ.

Τὸ πρῶτον τῶν μαγγανείων τούτων ποιημάτων περιέχει τὴν πρώτην αἴτησιν τοῦ ποιητοῦ περί τοῦ ἀδελφάτου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον καθ' ὄν τοῦτο γράφεται, μᾶς δίδουσι νύξιν τινὰ οἱ στίχοι 166—173.

Ναί, πρὸς αὐτῆς τῆς βλάβης σου, ναὶ τῆς μονογεννήτου,
 τῆς κόρης τῶν ὀμμάτων σου, τῆς μέσης σου καρδίας,
 τῆς ἔτι νῦν ὑπὸ μαζόν, τῆς ἔτι θηλαζούσης,
 τῷ βασιλείῳ στέμματι δεσποινικῶς στεφθείσης,
 τῆς σταφυλῆς σου τῆς χρυσῆς, τῆς ὑπομφακίζούσης
 καὶ φυσικαῖς γλυκύτησιν ὡς ὑποπερκαζούσης
 καὶ τοῖς τοῦ κάλλους ἄνθεσι ποικίλως ἔξανθούσης,

ἐνθα ρητῶς ἀναφέρεται, ὅτι οἱ στίχοι γράφονται, καθ' ὄν καιρὸν θηλάζει ἀκόμη ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ Μανουήλ. Ἄλλὰ καὶ τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου, καθ' ὄν ἐγεννήθη αὕτη, εἶναι ἀκόμη ἐκκρεμές, οὐδὲ δύναται νὰ σχηματίσῃ τις ἀκριβῆ ἰδέαν περί αὐτοῦ ἐκ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν Νικίττα Χωνιάτου καὶ Κιννάμου· διότι ὁ μὲν τελευταῖος θέτει τὴν γέννησιν τοῦ θυγατρίου ἀμέσως μετὰ τὸν πρὸς Οὐννοὺς πόλεμον (πρβ. Κίνν. 118, 19—21 «ὑπὸ τούτον τὸν χρόνον καὶ θυγάτριον αὐτῷ πρώτως ἄρτι ἐκ τῆς Αὐγούστης ἐτέχθη Εἰρήνης, κάλλει διενεγκὸν Μαρία τε ὠνομάσθη καὶ βασιλὶς ἀνεβοήθη»), ἄτινα γεγονότα κατὰ μὲν τὸν Muralt ¹⁾ ἀναφέρονται

1) Essai de chronographie byzantine par Edouard de Muralt, S.-Petersbourg, 1871.

εἰς τὸ ἔτος 1151, κατὰ δὲ τὸν Fabrotum¹⁾ εἰς τὸ 1154. Ὁ δὲ Νικήτας κάμνει μνείαν τῆς ἡλικίας αὐτῆς μόνον ὀμιλῶν περὶ τοῦ γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ μαρκησίου τῆς Μόντης Φερράτης (222, 6—14 «ἦν οὖν ἡ κόρη πολυμνήστη βασιλεία καὶ κατὰ τὴν Ἀγαμεμνόνειον Ἡλέκτραν ἄλεκτρος ἐπὶ πολὺ τοῖς ἀνακτόροις ἀλύουσα καὶ κατ' ἀχερωίδα ὑδρῆλὴν ὑψηλὴ καὶ κοίτης ἀνδρώας ἰμεύρουσα· συνέζευκτο δ' οὖν ὁμως μετὰ πολλῆν τοῦ βασιλέως προμήθειαν ὕστερον ἐνὶ τῶν τοῦ μαρκησίου Μόντης Φερράτης υἱῶν, χαρίεντι τὴν ὄψιν καὶ ἰδεῖν ἠδίστω καὶ τὴν κόμην ἠλιῶντι καὶ εὐπρεπεῖ καὶ μήπω φύοντι γένειον, αὐτὴ τὸ τριακοστὸν ὑπεραναβᾶσα ἔτος καὶ ἀνδρική τυγχάνουσα τὴν ἰσχύν»)· ἐξ οὗ γίνεται δῆλον, ὅτι τιθεμένου τοῦ γάμου κατὰ τὸ 1179 πρέπει κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Νικήτα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι αὕτη ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 1149 ἢ καὶ πρότερον. Εἰς οὐδὲν ὀριστικὸν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου κατέληξεν ἡ συζήτησις μεταξὺ Neumann καὶ Keil, ὧν ὁ μὲν Neumann ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ πραγματείᾳ (σελ. 51) βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ ποιήματος τοῦ Προδρόμου «Ἐπάσματα ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ τῆς πορφυρογεννήτου καὶ βασιλίδος»²⁾, στίχ. 55—60:

ᾠ παραδείσου Κομνηνῶν ἐκλελεγμένε φοῖνιξ,
ὡς εἰς καλὸν ἐξήνησας ἐν κύκλῳ τῷ δεκάτῳ
κάλλιστον τοῦτο σύμβολον καὶ τέλειος ὁ τόκος,
ἡ γὰρ δεκάς ἐν ἀριθμοῖς ὡς τέλος καὶ τελεία
καὶ τὸ τοῦ κύκλου τέλειον τὸ κράτιστον ἐμφαίνει,
τὸ δὲ τῆς ὥρας εὐανθὲς τὴν ὥραν προσημαίνει,

ἐκλαμβάνει τὴν λέξιν κύκλος ἰσοδυναμοῦσαν τῷ ἔτει καὶ ἐννοεῖ (δεκάτῳ κύκλῳ) τὸ δέκατον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μανουῆλ ἢ τὸ δέκατον ἔτος τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Εἰρήνης, ἥτοι τὰ ἔτη 1153 ἢ 1156, κλίνει δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ πρῶτον καθ' ἃ συμφωνοῦν καὶ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Κιννάμου. Ὁ δὲ Bruno Keil καὶ εἰς τοῦτο ἀντιτάσσεται αὐτῷ φρονῶν, ὅτι διὰ τῆς λέξεως κύκλος πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ἔτος τῆς ἰνδικτιῶνος καὶ ὑπολογίζει ὅτι τὸ σωτήριον ἔτος 1146—47, ἥτοι 6555 ἀ. κ. κ., εἶναι τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἰνδικτιῶνος, ὥστε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1147 θέτει τὴν γέννησιν τῆς πορφυρογεννήτου Μαρίας, δηλαδὴ ἐν ἔτος μετὰ τὸν γάμον (Θεοφάνεια τοῦ 1146). Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Keil εἶναι ἀληθές, πληρέστατα συμβιβάζεται μὲ τὴν γνώμην τοῦ Νικήτα, διότι, ἂν ὄντως ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1147, τότε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ γάμου τῆς (1179) θὰ ἐδίκαιούτο νὰ λέγη τις περὶ αὐτῆς «αὐτὴ τὸ τριακοστὸν ὑπεραναβᾶσα ἔτος». Ἀλλὰ κατὰ τῆς

1) Πρβλ. Νικήτ. Χων. σελ. 896, ἔκδ. Bonn.

2) Ἴδε Miller II σ. 341 ff.

γνώμης ταύτης τοῦ Keil δύναται νὰ ἀντιτάξῃ τις, ὅτι κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ Βυζαντινοῖς συνήθειαν ἡ λέξις κύκλος σημαίνει ἢ τὴν ἰνδικτιῶνα αὐτὴν, ὁπότε ὀριζομένου τοῦ ἔτους ἡ λέξις κύκλος τίθεται κατὰ γενικὴν πτώσιν, ἢ ἀπλῶς τὸ ἔτος. Ὁ Δουκάγιος παρέχει τὰ ἀκόλουθα παραδείγματα (ἐν λ. κύκλος): μέχρι τῆς ὀκταύας ἐπινημήσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐνεστῶτος κύκλου.—μέχρι τῆς δευτέρας ἐπινημήσεως τοῦ παρῶχρηκτος κύκλου.—κατὰ τὴν ἰδ' ἐπινημήσιν τοῦ παρελθόντος κύκλου.—τῆς ἕκτης ἐπινημήσεως τοῦ τηνικάδε κύκλου.—ἐν ταῖς περιόδοις τῶν κύκλων τῶν καλουμένων ἐπινημήσεων.—ἐπεὶ τέταρτος ἀπ' ἀρχῆς διήλθε κύκλος (=τέταρτον ἔτος). Θὰ ἐδικαιούμεθα λοιπὸν καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑπὸ τοῦ Keil διδομένην ἐρμηνείαν, ἃν εἶχομεν ἐν τῷ κειμένῳ γραφὴν «ἐν κύκλου τῷ δεκάτῳ» ἀντὶ «ἐν κύκλῳ τῷ δεκάτῳ», τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ μέχρι σήμερον ἐπικρατεῖ ἐν τοῖς ἡμερολογίοις ἡ αὐτὴ συνήθεια, καθ' ἣν, ὀριζομένου τοῦ ἔτους, τίθεται ἡ λέξις ἰνδικτιῶν κατὰ γενικὴν, π. χ. ἰνδικτιῶνος δ' (ἔτος), ἰνδικτιῶνος ζ' κ. τ. λ. Ἐκτὸς τούτου ὅμως ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι λόγοι, οἵτινες ἔπεισαν ἡμᾶς νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὀρθότερον ἐννοεῖ τὸ χωρίον τοῦ Προδρόμου ὁ Neumann. ὡς πρὸς τοῦτο δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃσεν οἱ ἄνω μνημονευθέντες στίχοι 58—59:

Ἡ γὰρ δεκάς ἐν ἀριθμοῖς ὡς τέλος καὶ τελεία
καὶ τὸ τοῦ κύκλου τέλειον τὸ κράτιστον ἐμφαίνει

ἐνθα ὁ κύκλος κατ' οὐδένα τρόπον δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ὡς σημαίνων τὴν ἰνδικτιῶνα ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ἔτος, διότι τὸ ἔτος 1147 δὲν θὰ ἐδήλου τὸ τέλειον τοῦ κύκλου ἦται τῆς ἰνδικτιῶνος· ἐνῶ ἂν ἐκλάβωμεν τὴν λέξιν μετὰ τὴν σημασίαν ἔτους καὶ μάλιστα ἔτους τῆς βασιλείας Μανουήλ, τότε ἐννοοῦμεν πληρέστατα τὸ τέλειον τοῦ κύκλου, σημαίνον τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς βασιλείας Μανουήλ, καὶ τὸν ὄρον τοῦτον ἐκπληροῖ ὁ Μάρτιος τοῦ 1853, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Μανουήλ ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1843. Ὅτι δὲ κατὰ Μάρτιον ἐγεινεν ἡ γέννησις, μαρτυρεῖ ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐν στίχ. 54—55 τοῦ αὐτοῦ ποιήματος:

ἄρτιος μόνος τῶν μηνῶν ὁ μάρτιος ἀρτίως
Κομνηνικὴ γὰρ ἄμπελος ἐξήνθησεν ἐν τούτῳ...

Ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Keil. Ἐν στίχ. 75—80 τοῦ αὐτοῦ ποιήματος ἀναγινώσκομεν:

Πυρσεύει σου τὸ βλάστημα πορφύρα βασιλέων,
ρίζα βλαστῶν Κομνηνικῶν, αὐτοκρατόρων μαῖα,
ἐξήκμασας, ἐξήνθησας, πάλιν ἀνεκαινίσθης,

ἔνδον λαγόνων ἀρχικῶν κατεῖχες τὸ φυτόν σου
καὶ νῦν ἀνέδωκας αὐτὸ μετὰ τοσοῦτον χρόνον
ἐπιθυμητικώτερον καὶ μετ' εὐχῶν ἀνθῆσαν

ὁπόθεν, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ στίχου 79, δεικνύεται σαφέστατα, ὅτι ἡ γέννησις τοῦ θυγατρίου τοῦ Μανουὴλ δὲν ἐπῆλθεν ἀμέσως μετὰ τὸν γάμον, ὅπερ ἀναγκαίως ὑπάρχει, ἂν παραδεχθῶμεν ἔτος γεννήσεως τὸ 1147, ἀλλὰ πολὺ βραδύτερον· τὸ γεγονός ἄρα προσεδοκᾶτο ἀπὸ πολλοῦ (μετὰ τοσοῦτον χρόνον!), εἰς τοῦτο δὲ ἐφιστᾶ τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ ὁ Κίναμος γράφων: πρῶτως ἄρτι (=νῦν πρῶτον).

Τὸ ζήτημα ἀναγκαζόμεθα νὰ καταλίπωμεν πρὸς τὸ παρὸν ἐν τούτῳ, καθ' ὅσον κατωτέρω καὶ πάλιν θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτό, καὶ νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ δεύτερον τῶν Μαγγανείων.

Τὸ δεύτερον ποίημα ἐγράφη βραδύτερον τοῦ πρώτου, δυστυχῶς ὁμως εἶναι δύσκολον νὰ ὀρίσῃ τις κατὰ πόσον βραδύτερον· ἴσως παρεμπίπτουσι μόνον ἡμέραι τινὲς μετὰξὺ τῶν δύο τούτων ποιημάτων, ἴσως δὲ καὶ μῆνες, εἰς πᾶσαν ὁμως περίπτωσιν οὐχὶ περισσότερον. Ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ποιήματος φαίνεται, ὁ Μανουὴλ λαβὼν τὴν πρώτην δεητήριον ἐπιστολὴν τοῦ ποιητοῦ, ὤρισε νὰ καταταχθῆ εὐτος εἰς τὸ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφάτον, ἀλλὰ ὁ μέγας οἰκονόμος τοῦ ἀδελφάτου, Κασσιανός, ἀρνεῖται νὰ δεχθῆ αὐτόν, ἴσως στηριζόμενος ἐπὶ τινων τύπων ἢ διατάξεων τοῦ ιδρύματος, ἅτινα δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν πρώτην ἀπάντησιν εἰς τὴν δεητήριον τοῦ ποιητοῦ, ὅπερ δίδει τόπον καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ μέγας οἰκονόμος ἐχθρικῶς πρὸς αὐτόν διέκειτο. Τούτων ἔνεκα ἀναγκάζεται ὁ ποιητὴς νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὴν παράκλησίν του γράφων τὸ δεύτερον τῶν μαγγανείων καὶ νὰ ζητήσῃ ὥστε τὸ γράμμα νὰ γείνη καὶ πρᾶγμα. στίχ. 49—50:

καὶ τούτου χάριν δυσωπῶ λῦσον τὴν αἴτησίν μου
καὶ πρόσταξον γενέσθαι μοι τὸ γράμμα σου καὶ πρᾶγμα.

Ἱστορικὰ γεγονότα ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ποιήματι ἀναφερόμενα βλέπομεν ἐν στιχ. 5—8:

καὶ σὺ κατεμαργάρωσας τὸ στέμμα τοῖς τροπαίοις
καὶ τοῦτο κατεκόσμησας αἱματηροῖς λυχνίταις,
ὁπότε πρῶτως εἶδέ σε σατράπης Ἰκονίου.
καὶ τοῦτο σάλπιγξ κοσμικὴ κηρύσσει καὶ σαλπίζει.

ἔνθα γίνεται μνεῖα περὶ τῆς πρώτης ἐκστρατείας τοῦ Μανουὴλ κατὰ τοῦ σουλτάνου Ἰκονίου· τὸ γεγονός τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ γ' ἔτος τῆς βασιλείας

τοῦ αὐτοκράτορος τούτου (1146 κατὰ Muralt), ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον παροδικῶς ἀναφέρει (τοῦ λόγου ὄντος περὶ τοῦ στέμματος) κατορθώματα, δι' ὧν πρῶτως ἐδοξάσθη τὸ ληφθῆν στέμμα ὑπὸ τοῦ Μανουήλ, δὲν δικαιούμεθα, νομίζω, νὰ προϋποθέσωμεν, ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι ἔχουσι σχέσιν τινὰ πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγράφη τὸ ποίημα. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον μετὰ θετικότητος ἐξάγεται ἀναφορικῶς τοῦ χρόνου εἶναι, ὅτι τοῦτο γράφεται κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν στίχ. 51—57:

Ναί, φύσις εὐσυμπάθητε, ναί, φίλοιχτε καρδία,
 ἄρτιγενῆς ἐπίλυσις ἄρτι μοι βραβευθήτω
 ἄρτιγενές γάρ τίχτεται παιδίον ἐν σπηλαίῳ
 ὅπερ καὶ σοὶ προώρισε τὰ κράτη καὶ τὸν θρόνον
 καὶ δὸς κάμοι χαρμόσυνα συνεορτάσαι πᾶσι·
 ἐν γὰρ πανδήμῳ τελετῇ καὶ κρότῳ λαμπροφόρῳ
 μόνον ἐμὲ τὸν δούλόν σου στυγνάζειν οὐχ ἄρμόζον.

Τὸ σπουδαιότατον ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀρούμεθα ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου εἶναι, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ γράφεται, δὲν ὑπάρχει ὁ Πρόδρομος, ἐκεῖνος ὁ προδραμῶν (=ὁ προτελευτήσας), ὁ ρήτωρ ὁ περίφημος, ὁ προτεθρυλλημένος, ἡ χελιδὼν ἡ μουσουργός, ἡ λαλιστάτη γλῶσσα, στίχ. 27—29:

πτοεῖ με γὰρ ὁ Πρόδρομος ὁ προδραμῶν ἐκεῖνος
 ὁ ρήτωρ ὁ περίφημος ὁ προτεθρυλλημένος,
 ἡ χελιδὼν ἡ μουσουργός, ἡ λαλιστάτη γλῶσσα,

ἐκ τούτων πείθεται πᾶς τις, ὅτι πρὸ τοῦ γράφοντος ὑπῆρχεν εἰς διάσημος ρήτωρ (ὁ πραγματικὸς Πρόδρομος), ὃν ὁ ποιητὴς τῶν μαγγανείων ὀνομάζει ὁμοτεχνόν του, ὅπερ δύναται νὰ σημαίνῃ ὅτι ἀμφότεροι ἦσαν ρήτορες, ἢ ποιηταί, ἢ διδάσκαλοι ἀπλῶς ἢ ἐκτὸς τούτων εἶχον καὶ ἕτερόν τι κοινόν, ὅπερ λανθάνει τὴν ἡμετέραν προσοχὴν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀφήσωμεν ἀπαράτηρητον ἐν τέλει, ὅτι ἐν στίχ. 47:

ταῦτα τὰ προφειβάσματα τοῦ φίλου μοι Προδρόμου

ὀνομάζει ὁ ποιητὴς τὸν πραγματικὸν Πρόδρομον φίλον του, ὅπερ δηλοῖ ὅτι δὲν δικαιούμεθα νὰ θέσωμεν τὸν πραγματικὸν Πρόδρομον πολὺ μακρὰν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν γράφονται τὰ μαγγάνεια, ἀλλ' εἴμεθα κάπως ὑποχρεωμένοι νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν σύγχρονον μὲν τοῦ ποιητοῦ ἀλλὰ προτελευτήσαντα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα θὰ σαφηνισθῇ κάλλιον ἐν τοῖς κατωτέρω, διότι θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ ἐπανέλθωμεν.

Τὸ τρίτον ποίημα γράφεται ἐπίσης πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ ἀδελφᾶτον· καὶ πάλιν οὗτος ἀναγκάζεται νὰ ἀποταθῇ εἰς τὸν αὐτοκρά-

τορα, διότι τὸ ζήτημά του δὲν προὐχώρησε· καὶ μετὰ τὸ δεύτερον στιχοῦργημα δὲν κατωρθώθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ποθούμενον ἀδελφᾶτον, ὡς τοῦτο γίνεται ἄλλοτε ἐκ τῶν στίχ. 92—97:

δῶρόν μοι λόγου δέδωκας, ἀλλ' οὐχ ὄρω τὴν χάριν,
 ἔχω τὸν χάρτην ἐν χερσίν ἀλλὰ τὸ γράμμα βλέπω
 καὶ προσκυνῶ τὴν ἐρυθρὰν γραφὴν τοῦ καλλιγράφου
 τὸ πνεῦμα δὲ τοῦ γράμματος οὐκέτι κατοπτεύω.
 δὸς πνεῦμα καὶ τῷ γράμματι, γραφήτω καὶ τὸ πνεῦμα,
 ὃ τοῦ χρυσοῦ σου στόματος προστακτικὸς σου λόγος.

τίς ἄρα γε ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης βραδύτητος; δυσμένειαν τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι δύσκολον νὰ παραδεχθῆ τις διότι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀποτείνεται πρὸς αὐτὸν δεικνύει, ὅτι ἐν ταῖς σχέσεσιν οὐδεμία ἐπῆλθε ριζικὴ μεταβολή· τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι καὶ πάλιν τὸ ζήτημα ἦτο περὶ τύπων τινῶν· ἴσως ἐν τῷ γράμματι, ὅπερ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γραμματέως, δὲν ὠρίζετο ἀκριβῶς ὁ χρόνος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐδικαιούτο οὗτος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἀδελφᾶτον καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ νέα ἀφορμὴ νὰ δείξῃ τὴν πρὸς τὸν ποιητὴν δυσμένειάν του ἀποκλείων καὶ πάλιν τοῦτον· τοιαύτη τις προϋπόθεσις ἐπιτρέπεται, ἂν βασισθῆ τις ἐπὶ τῶν τελευταίων στίχ. τοῦ ποιήματος 108—112, 114—115.

108: ἔξαπορῶ, μονάρχα μου, λῦσον τὴν ἀπορίαν

καὶ λύσεις καὶ τὴν ὄχλησιν, ἣν συνεχῶς ὄχλειται,
 τὸ γαληνὸν καὶ φίλοικτον καὶ προσηνὲς σου κράτος·
 ἂν πρόκηται τῷ γράμματι καὶ τῷ προστάγματι σου
 αὐτὸ τὸ δύσφημον ρητὸν τὸ φάσκον ὀπηνίκα...

114: Ἄν δὲ γραφῆ τὸ κάλλιστον τὸ λέγον ἀπ' ἐντεῦθεν

ἔλυσσα καὶ τὴν αἴτησιν ἐτοίμως ἀπ' ἐντεῦθεν.

Ἐπομένως ὁσον δ' ἀφορᾷ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγράφη, καὶ τοῦτο δὲν μᾶς δίδεται οὐδεμία νύξις· οὐδεμία ὅμως ἀμφιβολία ὅτι καὶ τοῦτο χωρίζει ἀπὸ τοῦ προηγουμένου διάστημα ὀλίγων μόνον ἡμερῶν, ὥστε τοῦ δευτέρου γραφομένου κατὰ τὰ Χριστούγεννα, τὸ τρίτον θὰ ἐγράφη ἢ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ τότε τρέχοντος σωτηρίου ἔτους ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀμέσως ἐπομένου.

Τὸ τέταρτον γράφεται ἤδη διαμένοντος τοῦ ποιητοῦ ἐντὸς τοῦ ἀδελφάτου καὶ μάλιστα γράφεται πιθανῶς ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον, διότι εἶναι «εὐχαριστήριος εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ δωρεᾷ τοῦ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφάτου», ὡς τοῦτο γίνεται κατὰ δὴλον καὶ ἐκ τῶν στίχων 164—65:

οὔτοι κάμοι γεγόνασι τροφεῖς καὶ ζωοβρύται¹⁾
οὔτοι κάμὲ τὸν ἄστεγον εἰσῆξαν ἐπὶ στέγην.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπεταὶ ὅτι καὶ τοῦτο χρονικῶς δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ὑστερογενέστερον τοῦ προηγουμένου, ὥστε καὶ τοῦτο ἀναγκαίως πρέπει νὰ θέσωμεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἢ καθ' ὃ ἐγράφησαν τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον.

Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ἱστορικὴν ἴσως σημασίαν θὰ εἶχον οἱ ἀκόλουθοι στίχοι, 241—252:

Τί δ' οὐ καὶ σύ, τρισαριστεῦ, τὴν χεῖρα ρωμαλέος
οὐκ Ἀχιλλεύς τις ἕτερος ἐν ὄλῳ τῷ στρατῷ σου;
οὐ Σολομῶν τὴν σύνεσιν; οὐ σταθερός, οὐκ ἔμφρων;
οὐ παρορῶν ὡς τὰ πολλὰ πολλῶν ἐμπαροινίας;
οὐ παραβλέπων πταιίσματα καὶ φέρων ραθυμίας
οὐκ ἄκραν ἐνδεικνύμενός ποτε φιλοσοφίαν
ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέφερες καὶ ζώσεις ἀπὸ ξίφους;
οὐκ εἶδε συμπλεκόμενον θεὸν μετὰ βαρβάρων
ἐκεῖνος ὁ Διόκλειος ὁ καὶ θεόπτῃς λόφος,
ὄν ὑπὲρ Οἴτην ὑψώσας καὶ κορυφὴν Ὀλύμπου
ἡμῶν ὑπερμαχόμενος ὑπὲρ ἐλευθερίας;
καὶ τοῦτο δεῖγμα καθαρᾶς ἀγάπης φιλοσόφου,

καθ' ὅσον ὁ μὲν 244 ἴσως αἰνίττεται τὴν πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον συμπεριφορὰν τοῦ Μανουήλ, ὅστις ἤρκεσθη νὰ φυλακίσῃ αὐτόν, δις ἀποπειραθέντα δολοφονίαν (1152, πρβλ. Muralt I σ. 163), οἱ δὲ 248—249 ἀναφέρονται πιθανῶς εἰς τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Μανουήλ κατὰ τὸν σερβικὸν πόλεμον (1150, πρβ. Muralt I σ. 161). προσέτι δὲ καὶ οἱ στίχοι 280—281:

σύ δὲ Χριστὸν μιμούμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἐπλήττου
οὐ τὰς τυχοῦσας τῶν πληγῶν ἀλλὰ τὰς θανασίμους,

οἵπερ ἀναφέρονται ἐπίσης εἰς τὸν αὐτὸν πόλεμον, ὅτε ὁ Μανουήλ ἐπληγώθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιζουπάνου Βακχίνου εἰς τὴν παρεϊάν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀφήσῃ τις ἀπαρατηρήτους καὶ τοὺς στίχους 295—297:

ὅσα μῆδέ τις κατὰ νοῦν τολμήσας ἐφαντάσθη
ὑπὲρ ἑκατοντάχειρα συμβάλλων τοῖς σατράπαις
καὶ μόνος συμπλεκόμενος μυρίοις ἀντιπάλαις,

οἵτινες ὁμῶς φέρουσι γενικὸν μᾶλλον χαρακτῆρα. Τέλος οἱ στίχοι 344—349:
κέλευσον τοὺς ἀνέμους σου πρόσταξον τῇ θαλάττῃ

1) Cod. τροφῆς ζωοβρύτου.

καὶ καταποντισάτωσαν κυμάτων καταιγίδες
 τὸν τῶν ὑδάτων ἄρχοντα, τὸν τῆς ὑγρᾶς δεσπότην·
 ὑποδραμείτω κάτωθεν ὁ τοῦ τυράννου στόλος
 καὶ συνερπέσθω τοῖς νηκτοῖς καὶ προτιθείσθω βρῶμα. . .

ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας (συνήθης ἢ προσωνομία δράκων τῆς θαλάσσης)· καὶ οὗτοι ὁμως οὐδεμίαν δίδουσι νύξιν πρὸς προϋπόθεσιν ὠρισμένου τινὸς ἱστορικοῦ γεγονότος. Ἐκ τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι καὶ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ δὲν ἔχομεν ἀκόμη ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιθυμοῦμεν, δηλαδή ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ ἔτους, καθ' ὃ τοῦτο καὶ τὰ προηγούμενα ποιήματα ἐγράφησαν· οὐχ ἤττον ἢ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ γινομένη μνεία γεγονότων ἀναφερομένων εἰς τὰ ἔτη 1150—1152 ἔχει ταύτην τὴν ἰδιαιτέραν δι' ἡμᾶς σπουδαιότητα, ὅτι ἀποκλείουσιν ὅλως τὴν γνώμην τοῦ Keil περὶ τῆς γεννήσεως τῆς πριγκιπίσσης Μαρίας κατὰ τὸ ἔτος 1847, διότι ἄλλως θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τετάρτου τῶν μαγγανείων παρεμπίπτει χρονικὸν διάστημα 6—7 ἐτῶν, ὅπερ δὲν εἶναι πιθανόν.

Τὸ πέμπτον τέλος τῶν τῆς σειρᾶς ταύτης ποιημάτων γράφεται συντελεσθέντων τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ ἀδελφᾶτον, ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον ἀπὸ τῶν πρώτων στίχων 1—4:

Ἦδη που τρίτον ἤνυσται, κλάδε πορφύρας, ἔτος
 ἀφ' οὐπερ προεκδέδωκα καὶ προαπώφληκά σοι
 τὸν πρὶν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῷ δώρῳ λόγον
 πρὸ τῆς εὐεργεσίας σου καὶ τοῦ δωρήματός σου,

ὥστε τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι μεταγενέστερον τοῦ τετάρτου κατὰ τρία ἔτη τοῦλάχιστον ἢ τρία ἔτη καὶ τινὰς μῆνας. Σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ εἶναι νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ πάλιν τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν δωρεάν, ἧς ἀπολαύει ἐπὶ τρία ἤδη ἔτη καὶ ἐκ τούτου λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐξυψώσῃ τὰς ἀρετὰς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἰδίως τὴν γενναιοδωρίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξυμνήσῃ τὰ νέα κατορθώματα αὐτοῦ. Τὸ ποίημα ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι μᾶς δίδει ἀφορμὴν νὰ ὀρίσωμεν, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβῶς, τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ ποιητὴς εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφᾶτον καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ ὀρίσωμεν καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγεννήθη ἡ πρώτη θυγάτηρ τοῦ Μανουήλ. Παραθέτομεν ἐνταῦθα τοὺς στίχους, τῶν ὁποίων μέρος μόνον δημοσιεύει ὁ Miller (II p. 755), στ. 39—84:

ὁ Πακτωλὸς ἐξήπλωται, πλημμύρα τὸ χρυσίον
 ὅσον ἀντλείται συνεχῶς, τοσοῦτον ἀναβλύζει
 οὐδὲν ἐκεῖνα πρὸς τὰ σά, τοῦ Κροίσου καὶ τοῦ Μίδου,

σταγῶν πρὸς μέγαν ποταμὸν καὶ ῥάξ πρὸς ἀμπελῶνα
 πεπλήρωταί σου τοῦ χρυσοῦ σατράπης Ἴκονίου
 πεπλήρωται τῶν πέπλων σου καὶ τῶν χρυσῶν ταπήτων
 45 καὶ τῶν περιβλημάτων σου τῶν ἐκ τῆς ἰστουργίας
 κατεμαργάρωσας αὐτὸν ἐλάμπρυνας ἐκ λίθων
 σφενδόνας κατεκόσμησας ἐκείνου τοὺς δακτύλους.
 ἔφθασαν οἱ λυχνῖταί σου καὶ πρὸς γε τὰς Γαλλίας
 τὸν Ῥῆνον περιέλαμψαν τὸν κρίνοντα τὰ νόθα
 50 καὶ πρὸς τὸ δυτικώτερον ἐκεῖσε σελαγοῦσι.
 εἶδον οἱ Ῥῆνες θησαυρούς, εἶδον βουνοὺς χρυσίων
 καὶ τὴν ὄφρυν κατέσπασαν τὴν ἐκτετυφωμένην
 εἶδον ἐκ παραθέσεως, ἔγνω ἀσύγκριτόν σου
 ἀπρόσμαχον τὸ κράτος σου μεγάλην τὴν ἰσχύν σου,
 55 εἶδον ἀδρὰ βαλάντια, κύστεις χρυσοῦ πλήρεις·
 οὐ γὰρ χωροῦσι θάλαμοι πάντα τὸν ἄργυρόν σου
 τί πρὸς τοσοῦτο πέλαγος παραμετροῦμαι φρέαρ;
 τί δὲ ποσῶς συγκρίνομεν γηλόφους πρὸς αἰθέρα;
 ὁ πλοῦτος ὑπὲρ ἀριθμόν, μάτην ἀντιμαχοῦ μοι (?)
 60 λοιπὸν ἀντιμαχοῦμεθα τοῦ κρείττονος τῶν ἄλλων·
 οὕτω μὲν οὖν ἐξέπληξας πλουτῶν τοὺς ἠπειρώτας.
 τί δὲ τὰ κατὰ θάλασσαν, τί δὲ τὰ κατὰ νήσους;
 οὐχὶ κάκει σὺ τὸν χρυσὸν ἐκένωσας ὡς ψάμμον;
 οὐχ ἤπλωσας τὸν ἄργυρον, ὥσπερ λεπτὴν ψηφίδα;
 65 οὐχ ὅλον κατεchrύσωσας τὸ γένος τῶν Ἐλούρων;
 οὐ ρεῖθρον πίνουσι χρυσοῦν ἀπὸ τοῦ Πακτωλοῦ σου,
 ὅπόσοι παρὰ θάλατταν τὸ ναυμαχεῖν ἀσκοῦσι;
 οὐκ ἔδειξας χρυσολαμπῆ τὸν ζόφον τῆς ἐσπέρας,
 καθ' ἣν οἰκοῦσιν ἀναμιξ πολυσπερμέα¹⁾ γένη
 70 καὶ φύλα τὰ πολύγλωσσα καὶ πᾶσα πανσπερμία;
 οὐ γέγονε κατάπληκτος ὁ ῥῆξ Ἀλαμανίας
 ὄρων ἐπαγγελλόμενον ὅσα Θεοῦ καὶ μόνου
 τὸν ἀπὸ γένους γνῶριμον καὶ μᾶλλον ἐκ τῆς γλώσσης
 τὸν σεβαστὸν ἐν σεβαστοῖς, τὴν ὀξυτάτην φύσιν;
 75 οὐκ ἐκ τῶν παρατρίψεων καὶ τῶν συμπιλημάτων
 καὶ τῶν χρυσῶν σου νεφελῶν ἔγνω τὰς ἀστραπάς σου
 καὶ πᾶς ὑψαύχην μαχητῆς, δορύφρων, ὀγκωνίτης;

1) cod. πολυσπερέα.

οὐχ ὁ κλεινὸς τοῦ σεβαστοῦ καὶ ταγματάρχου πτόρθος
 ἀπὸ τῶν βαλαντίων σου νεφέλας συναθροίσας
 80 χρυσοῦν ἐκείνοις ὑετὸν ἐπώμβρησεν ἀφθόνως
 καὶ πάντα καθυπήγαγε τοῦ κράτους σου τῇ ζεύγλῃ
 οἰκονομήσας ἄριστα καὶ προπαρασκευάσας
 ὅσα προσῆκε κοινωνῶ βασιλικῶν αἱμάτων
 δόξαν ὁμοῦ καὶ σύνεσιν καὶ πίστιν εὐτυχοῦντι.

Ἐκ τῶν στίχων τούτων εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονός ἀναφέρονται οἱ 47—67 καὶ 78—80, ἦτοι εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ σεβαστοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου εἰς δύοσιν μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ πρὸς Φρειδερίκον τὸν Α' τῆς Γερμανίας, ὅστις ἐπεθύμει νὰ λάβῃ σύζυγον ἐκ τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς (πρβ. Κίνν. σ. 135 «ἀνδρες τῶν ἐπὶ δόξης ἐσαυθις ἐστέλλοντο, Μιχαὴλ τε ὁ Παλαιολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Δούκας, ἄμφω εἰς τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἦκοντε.... ἐντέταλτο δὲ αὐτοῖς χρήματα μεγάλα πρὸς βασιλέα κεκομισμένοις». πρβ. καὶ Νικήτ. 120, 19—121, 17)· τῶν χρημάτων ὅμως τούτων δὲν ἔκαμον οὗτοι χρῆσιν πρὸς τὸν Φρειδερίκον ἀποτυχούσης τῆς ἀποστολῆς τῶν, ἀλλὰ χατελθόντες εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐσκόρπιζον ἀφθόνως αὐτὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κατορθώσωσι νὰ ὑποτάξωσι τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ αὐτοκράτορος, μηδὲν ἄλλο ἐπιτυχόντες διὰ τούτου ἢ τὴν ἀποξένωσιν τῶν συμμάχων. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔτος 1155 (Muralt σ. 166). Πρὸ παντὸς ὅμως σπουδαιότητα ἔχουσιν οἱ στίχ. 43—47 διότι οὗτοι μεγάλην ἔχουσιν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Νικήτα ἱστορούμενα (σ. 154, 19—159) περὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ σουλτάνου Ἰκονίου Κιλίτζ Ἄρσλάν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ περὶ τῶν δώρων, ἃ τότε οὗτος ἔλαβε παρὰ τοῦ Μανουήλ (Νικήτ. σ. 158) «λαμπρυνόμενος δὲ μάλιστα (ὁ Μανουήλ) καὶ ἐκπλήξαι θέλων τὸν Κλιτζασθλάνην ἐπὶ τοῖς πολυταλάντοις τῶν θησαυρῶν, οἷς ἡ βασιλεία Ρωμαίων περιεργέετο, ἐν ἐνὶ τῶν κατὰ τὸ ἀρχεῖον λαμπροτάτων ἀνδρῶνων ἐξῆς διατέθεικεν ὅσα τούτῳ παρασχέσθαι δῶρα προέθετο· ἦν δὲ ταῦτα χρυσός τε καὶ ἄργυρος κεκομμένος εἰς νόμισμα, καὶ τρυφῶσα ἐσθῆς, ἀργύρεά τε ἐκπώματα καὶ θηρίκλεα χρύσεια καὶ ὀθόνας ἐξ ὑπερηφάνου ὑφῆς, ἄλλοι τε κόσμοι ἐξαίρετοι, Ρωμαίοις μὲν καὶ πάνυ εὐπόριστοι, σπάνιοι δὲ παρὰ βαρβάρους αὐτοῖς καὶ τὰ πολλὰ μὴ θεατοῖς» (πρβ. καὶ Κίνν. 204—207). Ἐκ τῆς παραλληλίσεως δὲ τῶν ὑποδειχθέντων στίχων πρὸς τὰ ὑπὸ Νικήτα γραφόμενα πείθεται πᾶς τις, ὅτι ὁ Πρόδρομος οὐδὲν ἄλλο ὑπονοεῖ ἐνταῦθα ἢ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Κιλίτζ Ἄρσλάν, ἣτις ἔλαβε χώραν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1159 μ. χ., ὥστε ἀναγκαίως τὸ ποίημα γράφεται ἢ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἢ βραδύτερον· πολὺ βραδύτερον ὅμως δὲν δι-

καιούμεθα νὰ χωρήσωμεν, διότι τότε ἀναγκαιῶς θὰ παρασύρωμεν εἰς μεταγενέστερον χρόνου σημεῖον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν γέννησιν τῆς βασιλόπαιδος, ἐρχόμενοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς μεγάλην ἀντίφασιν πρὸς τὸν Νικήταν (ἴδε ἄνωτ. σ. 101), ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν γάμον τοῦ Μανουήλ, ἀπομακρυνόμενοι καὶ αὐτοῦ τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον κατέληξεν ὁ Neumann, ἦτοι τοῦ ἔτους 1146.

Ἱστορικὴν σημασίαν ἔχουσιν ἐπίσης καὶ οἱ στίχοι 140—210 τοῦ τελευταίου τούτου ποιήματος, ἐκδομένοι ἤδη κατὰ μέγα μέρος παρὰ Miller (II 755—756), τῶν ὁποίων παραθέτομεν ἐνταῦθα μόνον τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος, ἅπερ λείπουσι παρ' αὐτῶ.

- 140 καὶ νῦν ἡ νέα Ῥώμη σου τοῦ κράτους (σου) τὸ λάχος
τὸ μέγα περιτείχισμα τῆς σῆς κληρονομίας
ὄρωσα τὸ προτείχισμα τὸ κεκαιουργημένον,
ἐνθα πορθμὸς Ἀβυδηνὸς ὡς τράχηλος στενοῦται
ὥσπερ ὑποσφιγγόμενος δυσὶν ἀκρωτηρίοις,
145 ἄδει καὶ μέλπει καὶ σκιρτᾷ καὶ κεφαλὴν σοι κλίνει
καὶ ῥύστην ἐπιγράφεται καὶ λυτρωτὴν καλεῖ σε,
οἱ δὲ χρηστοὶ Βυζάντιοι τὸ πλῆθος τῶν χυδαίων
ὁ σύρφαξ ὄχλος καὶ μιγᾶς καὶ πᾶς ἀγορανόμος
τὸ ζῆθι πάντως λέγουσι, μονάρχα καινοτόμε,
150 ὅτι τὸ ῥέγγειν δέδωκας ἡμῖν ἀπερικόπως
ἀλλὰ γὰρ πρόσσχε, δυσωπῶ μηδέ συνάσω ἔνδον (?)
μηδέ σκοπήσας τό γε νῦν βαθύ τι καὶ λανθάνον
ἀστεῖα γὰρ κ. τ. λ.
- 195 μὰ τὴν πορφύραν τὴν σεπτὴν, ἣτις ἐβλάστησέ σε
οὐδεὶς ἡμῶν ἀφύπνωττεν ἀπερισπάστως τότε,
ἂν δὲ καὶ παρὰ θάλατταν ἤχει τυμπάνου δέρας,
παλμὸς καρδίας ἐνδοθεν ἀντήχει τῷ τυμπάνῳ
ἢ θριξ ὠρθοῦτο τῆς σαρκὸς τῶν πόρων πηγνυμένων
200 ὁ τῶν ὀδόντων πάταγος φρικῶδες ὑπεψόφει
τὸ δέρας ἀπειψύχετο, συνίζανον αἰ σάρκες,
οὕτως ἀπεψυχόμεθα φόβον δριμεῖ χειμῶνι,
οὕτως ἐκλόνει καταιγὶς πραγμάτων οὐ λαιλάπων,
οὕτως ἐκύμαιεν ἡμᾶς ὁ λίβας τῆς δειλίας
250 ἕως αὐτὸς ἀνέτειλεν ὁ χρυσοβόλος γίγας,
ὁ κύκλος, ὁ περίβολος, ὁ πρόβολος, ὁ πύργος,
ὁ φοβερὸς ἐν προβολαῖς, ὁ δυνατὸς ἐν μάχαις,
ὁ σκύμνος ὁ πορφυρανθής, ὁ νῦν τοσοῦτον λέων,

210 ὁ ταῖς δορκάδων οὐθασιν ἐκγεγαλακτισμένος
καὶ τοῖς βαρβάρων αἵμασιν ὑπερεκτεθραμμένος.

Ἡ σχοινοτενὴς αὐτὴ περιγραφή τοῦ φόβου, ὅστις κατεῖχε τοὺς Βυζαντίους, ἀναφέρεται εἰς τὴν θρασεῖαν ἐπιδρομὴν τῶν Νορμαννῶν μέχρι Βλαχερνῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ κατασκευὴν σιδηρᾶς γεφύρας ἐν Ἀβύδῳ πρὸς ἀποφυγὴν τοιοῦτων ἐκπλήξεων. Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ τῶν γεγονότων τούτων ὁ χρόνος δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὠρισμένος. Ὁ Neumann (σελ. 64) νομίζει, ὅτι τὰ πράγματα λαμβάνουν χώραν κατὰ τὸ ἔτος 1149 καὶ ἡ γνώμη αὐτοῦ πράγματι συμφωνεῖ πρὸς τὰ ὑπὸ Κιννάμου γραφόμενα (σελ. 101). Κατὰ τὴν διήγησιν ὅμως τοῦ Νικήτα (σελ. 130—131) τὸ γεγονός ἀποδοτέον εἰς χρόνον πολὺ νεώτερον· διότι οὗτος ἀναφέρει ρητῶς, ὅτι ἡ ἐπίθεσις τῶν Νορμαννῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμητος Μαΐου ἔγινε κατόπιν τῆς συναφθείσης εἰρήνης μεταξὺ τοῦ ρηγὸς τῆς Σικελίας καὶ τοῦ Μανουὴλ (1156 κατὰ Muralt, 1158 κατὰ Gelzer ἐν Byz. Litteraturgesch. Krumbacher σ. 1026). Πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Νικήτα, ἂν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ὑπὸ τοῦ Gelzer ὀριζόμενον ἔτος, συμφωνεῖ πληρέστατα καὶ ὁ Πρόδρομος ἐν τῷ παρόντι ποιήματι· διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, διατί τόσον λεπτομερῶς διατρίβει περὶ τοῦ φόβου τῶν Βυζαντίων ὁ ποιητὴς ἐν τῷ προκειμένῳ ποιήματι, πὰρ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὸς διηγεῖται πρόσφατα γεγονότα, ἄγνωστα τῷ αὐτοκράτορι· ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ ὁμολογουμένως ἀπουσίαζεν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Νικήτας (σ. 131 «βασιλέως μὴ παρόντος ἐντός»).

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ὡς ἕκτον ποίημα τῆς σειρᾶς τῶν μαγγανείων θεωροῦμεν τὸ ὑπὸ Miller (ἐν σελ. 531—533) ἐκδοθὲν καὶ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «δεητήριος εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ ζώσης ἀλώπεκος». Ἐν αὐτῷ ὁ ποιητὴς ἀπαριθμεῖ πάλιν τὰ βάσανα τὰ ἐκ τῆς ἀσθενείας (ἀρθρῖτις), κατὰ τῆς ὁποίας τὰ ὑπὸ τοῦ νοσοκόμου Στιλβῆ ὀρισθέντα φάρμακα οὐδὲν ἐπέφερον ἀποτέλεσμα· ἐπειδὴ ὅμως εἰπόν τινες τῷ ποιητῇ, ὅτι τὸ δραστικώτερον φάρμακον κατὰ τῆς νόσου εἶναι ζῶσα ἀλώπηξ στίχ. 58:

ἀλώπηξ μέγα φάρμακον εἰς τὴν ἀρθρῖτιν νόσον,
ἀλώπηξ εὐρεθήτω σοι, ζῶσα δεθήτω ξύλῳ,
καὶ πρὸς παφλάζον ἔλαιον ἀπορριφήτω ζῶσα,
καὶ τούτῳ χρῶ πρὸς ἴασιν ποδῶν σεσαθρωμένων»,

διὰ τοῦτο ἀποφασίζει οὗτος νὰ ἀποταθῇ εἰς τὸν αὐτοκράτορα, παρακαλῶν αὐτὸν (ὡς διάσημον κυνηγόν) ἵνα τῷ προμηθεύσῃ ζῶσαν ἀλώπεκα. Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι μεταγενέστερον πολὺ καὶ τοῦ πέμπτου, δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ τῶν στίχ. 4—6:

ἀλλ' οὐδ' ὁ πρωτοσέβαστος ἐξεῖπε τὰ τῆς νόσου,
οὐδ' ὁ πανσέβαστος γαμβρός τοῦ κραταιοῦ σου κράτους;
οἶμαι, κεκώλυκεν αὐτοὺς τὰ κυνηγέσιά σου.

Ἐκ τῶν δύο μνημονευομένων προσώπων τὸ μὲν πρωτοσέβαστος ἀναφέρεται πιθανώτατα εἰς Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, υἱὸν Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Μανουήλ, τὸ δὲ πανσέβαστος γαμβρός εἰς τὸν Ἀλέξιον τὸν ἐπὶ θυγατρὶ μνηστήρα τῆς θυγατρὸς τοῦ Μανουήλ Μαρίας, ἣτο δὲ οὗτος ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Γεῖζᾶ υἱὸς Βέλας, ὅστις μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποκατάστασίν του μετωνομάσθη Ἀλέξιος. Ὡστε τὸ ποίημα γράφεται μετὰ τὸν γενόμενον ἀρραβῶνα τοῦ Ἀλεξίου μετὰ τῆς Μαρίας, ἣτοι μετὰ τὸ ἔτος 1163 (πρβ. Du Cange, Famil. Byzantin. p. 187).

Γ.

Πρὶν προβῶμεν εἰς τὴν ἐξαγωγήν τοῦ γενικοῦ συμπεράσματος ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη καὶ ἕτερόν τι γεγονός, ὅπερ οὐ μικρὸν θὰ συντελέσῃ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐνδιαφερούσης ἡμᾶς χρονολογίας. Ὁ Κίνναμος (ἐν σελ. 202) τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ θανάτου Εἰρήνης, τῆς συζύγου Μανουήλ, ἐπιπροσθέτει «αὕτη δυεῖν μὲν ἐγένετο θυγατρῶν μήτηρ, ὧν ἡ μὲν πρεσβυτέρα ἐπεβίω τε καὶ τῷ πατρὶ ξυνδιήγαγεν, ἀτέρα δὲ ὀλίγῳ ὕστερον τὸν βίον ξυνεμετρήσατο τέταρτον ἡλικίας ἀνύουσα χρόνον· ἀλλ' ἔτι περιῆν ἡ παῖς τῇ νόσῳ παλαιούσα καὶ ὁ βασιλεὺς... ἐπ' ἐκεῖνα ἐχώρει». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ποριζόμεθα ὅτι ἡ βασίλισσα Εἰρήνη ἀποθανοῦσα (1158) ἀφῆκε δύο θυγατέρας, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα ἀσθενὴς οὔσα κατὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς ἐτελεύτησε μετ' ὀλίγον διατρέχουσα τὸ τέταρτον ἔτος· ὥστε ἡ δευτέρα αὕτη κόρη, ἡ κατὰ τὸ 1158 διατρέχουσα τὸ τέταρτον ἔτος, θὰ ἐγεννήθη καθ' ἀνάγκην τὸ 1155 ἢ 1154.

Πρὸς ὀρισμὸν λοιπὸν τοῦ χρόνου, κατ' ὃν ἐγράφη ἐν ἑκάστον τῶν μαγγανείων, δυνάμεθα νὰ προβῶμεν, χωροῦντες ὀπισθοδρομικῶς ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτων, διότι τοῦτο κυρίως δίδει ἀρκετὰ διδόμενα ἱστορικά, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἡμῖν ὡς βάσις· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

1) Τὸ πέμπτον τῶν μαγγανείων ποιημάτων γράφεται κατὰ τὸ ἔτος 1159· πολὺ νὰ ἀπομακρυνθῶμεν τοῦ σημείου τούτου, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, δὲν δικαιούμεθα διότι θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ συμπαρασύρωμεν πολλὰ γεγονότα εἰς χρόνον σημείου μεταγενέστερον καὶ νὰ πέσωμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς ἀδιεξόδους ἀντιφάσεις.

2) Τὸ τέταρτον ἄρα τῶν ποιημάτων θὰ ἀνήκη εἰς χρόνον κατὰ 3 ἢ 4 ἔτη προγενέστερον (καθ' ὅσον λέγει ὁ ποιητὴς «ἤνυσται που τρίτον ἔτος»). ὥστε ἡ εἴσοδος τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ μαγγάνειον ἀδελφᾶτον ἀναγκαίως θετέα κατὰ τὸ ἔτος 1156 ἢ 1155, πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ τρίτου ποιήματος ὁ χρόνος εἶναι ὁ αὐτός.

3) Τοῦ δευτέρου γραφομένου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων, ἦτοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ σωτηρίου ἔτους, ὁ χρόνος θὰ εἶναι κατὰ ἓν ἔτος προγενέστερος, ὥστε τοῦτο γράφεται κατὰ τὸ ἔτος 1155 ἢ 1154. τὸ δὲ πρῶτον πρέπει νὰ ἐγράφη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μὲ τὸ δεύτερον.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ὄρων, εἰς οὓς κατελήξαμεν (1155 ἢ 1154), περισσότερον συμβιβάζεται πρὸς τὰ πράγματα τὸ ἔτος 1154, διότι τότε γράφων ὁ ποιητὴς θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ λέγῃ περὶ τῆς θυγατρὸς τῆς γεννηθείσης κατὰ τὸ 1153 (μάρτ.).

τῆς ἔτι νῦν ὑπὸ μαζόν, τῆς ἔτι θηλαζούσης

ἐνῶ ἂν λάβωμεν τὸ ἔτος 1155, τότε τοῦτο θὰ ἦτο δυσπαραδεκτότερον, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσῃ τις ὅτι τὸ θηλάζειν λέγεται περὶ τῆς ἀνηλικίου κόρης μετὰ τῆς ἐπικρατοῦσης παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀκριβολογίας. Τὴν τοιαύτην ὁμως παραδοχὴν (1155) ἀποκρούει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπῆρχε καὶ δευτέρα θυγάτηρ τοῦ Μανουήλ, ὁ δὲ ποιητὴς δὲν θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ λέγῃ:

ναὶ πρὸς αὐτῆς τῆς βλάστης σου, ναὶ τῆς μονογεννήτου

Ὡστε ἀναγκαίως τὸ πρῶτον ποίημα γράφεται κατὰ τὸ ἔτος 1154.

Ἐκ τῶν προηγουμένων ἄρα συνάγεται ὅτι ἐκ τῶν δύο ὄρων (1153? 1156?), οὓς ἐκδέχεται ὁ Neumann περὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τῆς πρώτης θυγατρὸς τοῦ Μανουήλ, ὁ μόνος ὀρθὸς εἶναι τὸ ἔτος 1153. Μὲ τὴν παραδοχὴν τοῦ ὄρου τούτου, εἶναι ἀληθές, ἐρχόμεθα εἰς ἰκανὴν ἀντίφασιν πρὸς τὸν Νικήταν, λέγοντα, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ γάμου τῆς (1179—1180) ἢ πρωτότοκος αὕτη θυγάτηρ τοῦ Μανουήλ ὑπερανέβη τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος. ἀλλ' ἀνωτέρω ἀρκοῦντως ἀπεδείχθη ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀναφορικῶς τοῦ ζητήματος τούτου, ἄλλως τε καὶ διότι δὲν θὰ εἶναι ἴσως ἡ πρώτη παρ' αὐτῶ ἀπαντῶσα ἀνακρίβεια. Ἐκτὸς τούτου ὁμως κατὰ τὸν ὑφ' ἡμῶν παραδεδεγμένον ὄρον, θὰ ἦτο αὕτη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ γάμου τῆς 26—27 ἐτῶν, εἰς πᾶσαν περίστασιν οὐχὶ νέα, ἦτο δὲ συγχρόνως καὶ ὑψηλὴ τὸ ἀνάστημα καὶ ἀνδρική τὴν ὄψιν, ὥστε θὰ ἐδικαιοῦτο ὁ Νικήτας (καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Βυζάντιοι) νὰ μεταχειρίζηται καὶ ποίαν τινα ὑπερβολὴν, τόσῳ μᾶλλον,

ὄσω ἢ ἀντίθεσις πρὸς τὸν γαμβρόν, δεκαεπταετῆ νεανίαν, ἦτο πάντοτε μεγάλη.

Δ'.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω (σελ. 104) λεχθέντων πείθεται πᾶς τις, ὅτι τὰ μαγγάνεια ποιήματα δὲν ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἀλλ' ὑπὸ τινος ἀνωνύμου. Ἡ παραδοχὴ ἀνωνύμου τινὸς νεωτέρου, προστιθεμένου εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ὁμωνύμων συγγραφέων, εἶναι ἀπὸ τὰ συνήθη φαινόμενα. Οὐχ ἦττον προτιμότερον νὰ ἀποφύγωμεν τὸν ἀνώνυμον φροντίζοντες νὰ καταλήξωμεν εἰς τι θετικώτερον. Ἐν πρώτοις ἐγείρεται τὸ ζήτημα, διατί πάντα τὰ μαγγάνεια, ἐξ τὸν ἀριθμὸν, ἐν τῷ χειρογράφῳ ἀποδίδονται εἰς τὸν αὐτὸν Θεόδωρον Πρόδρομον, ἂν καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ οὐδὲ κατὰ σειρὰν τοῦλάχιστον ταῦτα εὐρίσκονται. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἰς τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον δὲν ἀνήκει σωρὸς ὅλος ποιημάτων (ἴδε κατωτέρω), μετὰ τὸ 1154 γεγραμμένων εἰς πολιτικούς στίχους, μετὰξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τινὰ ἰαμβικά· ὅλα ταῦτα δὲν ἀνήκουσιν ἄρα εἰς τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον· θὰ ἀνήκωσι λοιπὸν καὶ ταῦτα εἰς τὸν ἀνώνυμον ποιητὴν τῶν μαγγανείων ἢ εἰς ἄλλον τινὰ ἀνώνυμον. ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀκουσίως ὑποβάλλει τις ἑαυτῷ τὴν ἐρώτησιν: διατί λοιπὸν τόσαύτη πληθὺς ποιημάτων, μὴ ἀνηκόντων εἰς τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον, ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν καὶ φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ; Δὲν λανθάνομεν, νομίζομεν; ἂν ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην, Διότι καὶ ὁ μεταγενέστερος οὗτος ποιητὴς ὠνομάζετο ἐπίσης Θεόδωρος Πρόδρομος· μόνον ἢ ὁμωνυμία δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅτι τὰ προϊόντα τοῦ καλάμου δύο διαφόρων προσώπων ἀναφέρονται εἰς ἓν καὶ μόνον πρόσωπον καὶ ὅτι τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν. Ἴσως οἱ σύγχρονοι διέκριναν ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο ταῦτα ὁμωνυμοῦντα πρόσωπα, ὠνομάζοντες τὸν μὲν Θεόδωρον Πρόδρομον τὸν δὲ Θεόδωρον Πτωχοπρόδρομον πρὸς διάκρισιν, ἀλλ' ἐν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ καὶ τοῦτο δὲν ὠφέλησε, συνέτεινε δὲ μᾶλλον νὰ δωρῆται τὸ ὄνομα τοῦ Πτωχοπροδρόμου καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἦκιστα ἦτον ἄξιος τοιαύτης προσωνομίας, εἰς τὸν κυρίως Πρόδρομον. Φαίνεται δὲ ἡμῖν φυσικώτερα ἢ τοιαύτη ἐξήγησις τῆς γεννήσεως τῆς λέξεως «Πτωχοπρόδρομος» ἢ τὸ λεγόμενον, ὅτι ὠνομάσθη οὕτω διὰ τὴν διηνεκῆ μεμφιμοιρίαν του ἐπὶ πενία καὶ δυστυχία. Ἀλλ' ἂν τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἔπρεπε πολλοὶ ἐκ τῶν βυζαντινῶν λογίων νὰ τιτλοφορῶνται διὰ τοῦ κοσμητικοῦ πτωχός, ἴσως μάλιστα οἱ πλείστοι, διότι τὰ περὶ πενίας παράπονα ἔχουσι σχεδὸν πάντες κοινά, πολὺ δὲ περισσότερον ὁ διακεκριμένος λόγιος, ὁ κατὰ 150 ἔτη σχεδὸν μεταγενέστερος τοῦ Πτωχοπροδρόμου, Μανουὴλ ὁ Φιλῆς, θὰ ἐδικαιούτο νὰ ὠνομάζηται Πτωχοφιλῆς.

Ἄλλως τε ἡμεῖς διακρίνοντας ἤδη δύο διάφορα πρόσωπα, Πρόδρομον καὶ Πτωχοπρόδρομον, τὸν τίτλον Πτωχοπρόδρομος διστάζομεν νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν κυρίως Θεόδωρον Πρόδρομον, τὸν Πρόδρομον τὸν ἐκτιμώμενον ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, ἂν καὶ ἐκ τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἀποδίδομεν εἰς αὐτόν, δὲν λείπουσι παράπονα κατὰ τῆς πενίας.

Ἄν λάβωμεν λοιπὸν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κ. Χατζηδάκη, θὰ ἔχωμεν τρία διάφορα πρόσωπα: Θεόδωρον Πρόδρομον Α', Θεόδωρον Πρόδρομον Β' (τὸν καὶ Πτωχοπρόδρομον) καὶ Ἰλαρίωνα Πτωχοπρόδρομον. Χάριν διακρίσεως δὲ τῶν δύο πρώτων θὰ ὀνομάζωμεν τὸν μὲν πρῶτον ἀπλῶς Θ. Πρόδρομον, τὸν δὲ δευτέρον Θ. Πτωχοπρόδρομον.

Κατὰ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς θὰ εἶχεν ἴσως νὰ ἀντεῖπη τις, καὶ εὐλόγως, Ἀλλὰ διατί τοσαύτη ἀφθονία τοῦ ὀνόματος Πρόδρομος ἐν οὕτῳ βραχεῖ χρόνῳ; Ἡ τοιαύτη ἀπορία εἶναι τόσον μᾶλλον φυσική, ὅσον οὐδὲ ὑπάρχουσι διδόμενα, ἐπιτρέποντα νὰ ἐκλάβῃ τις, ὅτι τὰ πρόσωπα ταῦτα συνδέονται μετὰ τῶν διὰ συγγενείας. Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀπορίαν ταύτην περιέχουσι, νομίζομεν, οἱ ἐξῆς στίχοι τοῦ δευτέρου τῶν Προδρόμων (Legr. Bibl. gr. vulg. σελ. 51) 101—105.

Μή σε πλανᾷ, πανσέβαστε, τὸ πτωχο-Προδρομάτον
καὶ προσδοκᾷς νὰ τρέφωμαι βοτάνας ὀρειτρόφους·
ἀκριδας οὐ σιτεύομαι, οὐδ' ἀγαπῶ βοτάνας
ἀλλὰ μονόκυθρον παχὺν καὶ παστομαγειρίαν,
νὰ ἔχη θρύμματα πολλὰ, νὰ ἦνε φουσκωμένα...

Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ βλέπομεν νὰ γίνηται λόγος περὶ τοῦ Προδρομάτου ἢ πτωχο-Προδρομάτου. Ἡ κατάληξις — ἄτον ἐνταῦθα δὲν προσετέθη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὅλως τυχαίως εἰς τὸ οικογενειακόν του ὄνομα, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν τὸ — ἄτον τοῦτο δὲν προστίθεται παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς εἰς ὀνόματα οικογενειακά, κατ' ἀκολουθίαν δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ τίποτε ἢ λέξις Προδρομάτον. Ὁρθότερον ἴσως θὰ ἔγραφέ τις προδρομάτον ἐκλαμβάνον αὐτὸ ὡς προσηγορικόν· τοιοῦτοτρόπως θὰ ἠδύνατο νὰ σχετίσῃ αὐτὸ πρὸς τὰ: δομεστικᾶτον, δρουγγαῤᾶτον, πατρικᾶτον, πρωτοσπαθαῤᾶτον κ. τ. λ., ἐν οἷς ἡ σημασία καὶ ὁ σκοπὸς τῆς καταλήξεως — ἄτον εἶναι φανερά· ἢ κατάληξις προστίθεται εἰς τὴν ρίζαν λέξεων σημαίνουσῶν ὀφφίκιον ἢ ἐπάγγελμα καὶ δηλοῖ ἀφηρημένως τὸ ὀφφίκιον τοῦτο ἢ ἐπάγγελμα, ὥστε προδρομάτον κατὰ ταῦτα θὰ εἶναι τὸ ὀφφίκιον ἢ ἐπάγγελμα τοῦ προδρόμου· ὥστε πρόδρομος πρέπει νὰ σημαίνῃ ὀφφίκιον τι, ἴσως τῶν εὐτελεστέρων. Τὴν τοιαύτην ιδέαν θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἐνισχύσωσιν οἱ στίχοι τοῦ αὐτοῦ στιχοῦργήματος (παρὰ Legr. σελ. 48) 19—21:

ἀλλὰ μὰ τὴν ἐνοῦσάν μοι πολλὴν στενοχωρίαν
μὰ τὴν ἐξανεπίληστον¹⁾ πολλὴν πεζοπορίαν
βαβαί τὴν πρὸς παλάτιον μέχρι τῆς ἐκκλησίας

ὅπου ὁ ποιητὴς μνείαν ποιούμενος περὶ πεζοπορίας ἀπὸ τὸ παλάτιον μέχρι τῆς ἐκκλησίας, βεβαίως δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἀπλῆς πεζοπορίας λαμβανούσης χώραν χάριν περιπάτου ἢ διασκεδάσεως ἀλλὰ περὶ ὑποχρεωτικῆς πεζοπορίας, ἣτις πιθανῶς καὶ ἐπόριζεν αὐτῷ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα· ἐντεῦθεν ἐπιτρέπεται ἡμῖν τὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ προδρομαῖον συνίστατο εἰς τοῦτο, ὅτι κατὰ τὰς ἐξόδους τοῦ βασιλέως ἐν τῇ πόλει, διὰ νὰ μεταβῆ εἰς ἐκκλησίαν ἢ ἀλλαχοῦ, προέτρεχε τῆς συνοδίας αὐτοῦ πεζὸς ὑπάλληλός τις, ταχὺς τοὺς πόδας, τοῦτο δὲ ἔχων ἔργον, ἴσως διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν ἐπικειμένην ἄφιξιν τοῦ βασιλέως. Δυστυχῶς οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἔχομεν πληροφορίαν τινὰ περὶ τούτου· οὐχ ἦττον ὅμως τοιαύτη τις προϋπόθεσις δὲν φαίνεται ἀπίθανος, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ὅτι ὁ Πτωχοπρόδρομος συχνὰ ἀρέσκειται νὰ κάμνῃ λόγον περὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ποδῶν του· πρβ. Mill. σελ. 531 (μαγγ. στ').

στ. 3: καὶ γέγονεν ἀκίνητος ὁ πρότερον πτηνόπους.

13: ἀνέμῳ πρὶν συνέτρεχον, ἀνέμῳ συνωμίλουν
καὶ πόδας εἶχον πτερωτοὺς, ἐρίζοντας ἀνέμοις.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀφεθῶσιν ἀπαρατήρητοι καὶ οἱ στίχ. 63—64 τοῦ I τῶν μαγγανείων

Θέλησον οὖν συναγαγεῖν τὸν συνεισάξαντά σε
πρὸς τὴν εὐταῦθα νυμφικὴν τοῦ κράτους σου παστάδα,

οἵτινες θὰ εἶναι ἀκατάληπτοι ἄλλως· ὁ Πρόδρομος δύναται νὰ καυχᾶται ὅτι συνεισήγαγε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν νυμφικὴν παστάδα τοῦ κράτους, ἦτοι εἰς τὴν ἀρχὴν, καθ' ὅσον ἐξετέλει ἔργα προδρόμου κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρώτην εἴσοδον τοῦ Μανουήλ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Τοῦ ἀσήμου τούτου ὀφφικίου ὁ ἄνθρωπος ἐλάμβανε φυσικῶς καὶ μισθὸν τακτικὸν ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῶν στίχ. 63—64 (Legr. 50).

ἐδάρε, μίξον ὀμαδὸν ἅπαντα τὰ λαμβάνω
τὴν βόγαν, τὸ μηνιαῖόν μου καὶ τὰς φιλοτιμίας μου...

συχνάζει εἰς τὸ παλάτιον καὶ ὄνειροπολεῖ μέλλουσαν προαγωγὴν καὶ μεταβολὴν τῆς τύχης του, ὡς γίνεται φανερόν ἐκ τῶν ἀκολούθων στίχων του,

1) cod. ἐξανεπήλπιστον.

οἵτινες ἂν καὶ ἐκφράζωσιν τὰς προσδοκίας καὶ ἐλπίδας, τὰς ὁποίας τρέφει ἡ σύζυγος αὐτοῦ, οὐχ ἦττον οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἐκφράζουσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ τὰς διαθέσεις 128—134 (Legr. σελ. 42):

ὡς τὸ ἐποῖκεν πρὸ πολλοῦ, δέσποτα στεφηφόρε,
ὅταν ἐστράφην σάβουρος ἀπ' ὧδε παρ' ἐλπίδα·
ἠνίκα γὰρ εἰσέβηκα τὴν θύραν καβαλλάρης,
ὡς εἶδεν ὅτι ἐπέζευσα καὶ ἀνέβηκα καὶ ἐκάτ'ζα
δίχα θορύβου καὶ βοῆς, χωρὶς ὀχλαγωγίας,
μὴ τινὰς ἐπαγόμενος μαχίμους στρατιώτας,
μὴ προπομπούς, μὴδ' ὀπαδούς, ῥαβδούχους, σκηπτροφόρους.

Τῆς προϋποθέσεως παραδεκτῆς γενομένης, ὅτι ἡ λέξις πρόδρομος σημαίνει εὐτελές τι ὀφφίκιον, οὐδὲν ἄπορον, ἂν ὁ ποιητὴς τῶν μαγανείων ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ προτετελευτηκότος Θεοδώρου Προδρόμου ὁμότεχνος (II στ. 34).

ἐτοίμασον, ὁμότεχνε, τὰ σκεύη τῆς ἐξόδου

καὶ ἂν ὁ ἀποθανὼν πρόδρομος παραγγέλλῃ τῷ ἐπιζῶντι νὰ ἐτοιμάσῃ τοὺς πόδας του στ. 35—37 (II):

εὐτρέπισον τοὺς πόδας σου κρηπίσι στερροτέραις·
ἤδη γὰρ μέλλεις στέλλεσθαι καὶ σὺ πρὸς ἐκδημίαν
τὴν μακροτέραν ἀπασῶν καὶ τὴν δυσχερεστέραν,

διότι εἶναι δυνατὸν καὶ ὁ φιλόσοφος Θεόδωρος, νεὸς ὢν νὰ ἐξετέλει ἔργα προδρόμου, ἐξ οὗ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβε, εἶτα δὲ παραιτηθεὶς νὰ ἐπεδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν κατορθώσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς κύκλον γνωρίμων καὶ φίλων πολὺ ὑψηλότερον.

Ὑπολείπεται τῶρα νὰ προσθέσωμέν τινα ἀναφορικῶς τῶν ἔργων ἐνὸς ἐκάστου τῶν Προδρόμων ἰδίως τῶν δύο πρώτων καὶ κατόπιν νὰ δώσωμεν καὶ σύντομον βιογραφίαν ἐκάστου αὐτῶν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ περιμένῃ ὁ ἀναγνώστης τελειωτικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος σήμερον, πρῶτον διότι τὸ τοιοῦτον θὰ ἀπαιτήσῃ χῶρον, ὁποῖον δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ δώσωμεν εἰς τὴν πραγματείαν μας ταύτην, δεύτερον ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου προαπαιτεῖ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀκριβῆ καὶ ἐπισταμένην μελέτην τοῦ μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένου ἀφθόνου ὑλικοῦ, τοῦ ἀποδιδόμενου εἰς τὸν Πρόδρομον ἢ Πτωχοπρόδρομον, ἀφ' ἑτέρου δὲ γνωριμίαν καὶ τοῦ λοιποῦ ὑλικοῦ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀνεκδότου κειμένου, ἐξ οὗ περιμένομεν τὴν διασάφησιν πολλῶν ζητημάτων ἀφορώντων τὴν τε δρᾶσιν καὶ τὰ πρόσωπα τῶν Προδρόμων· δυστυχῶς τό γε νῦν ἔχον δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἀμφο-

τέρας ταύτας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ζητήματος ἐξεπληρώσαμεν. Διὰ ταῦτα πρέπει νὰ θεωρῶνται τὰ ἐπόμενα μόνον ὡς σχεδιογράφημα προερχόμενον ἐκ μερικῆς μόνον γνωριμίας τῶν ἔργων αὐτῶν. Ἀρχίζομεν δὲ ἀπὸ τοῦ τελευταίου.

Ε΄.

Εἰς τὸν Ἰλαρίωνα Πτωχοπρόδρομον ἀποδίδομεν μόνον τὰ ὑπὸ Legrand ἐκδιδόμενα 4 τελευταῖα ποιήματα (bibl. gr. vulg. p. 52—124.—κυρίως ταῦτα εἶναι δύο· πρβλ. Χατζηδ. σελ. 113). Εἰς τοῦτο μόνον περιωρίσθη ἡ συγγραφικὴ δρᾶσις τοῦ Ἰλαρίωνος; Ἴσως οὐχί· ἴσως σὺν τῷ χρόνῳ ἀποδειχθῆ ὅτι καὶ ἄλλα ἔγραψεν· ἀλλὰ ἂν βασισθῆ τις εἰς τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἀναγινώσκων τὰ ποιήματα τοῦ Ἰλαρίωνος, τότε δὲν δικαιούται βεβαίως νὰ περιμένῃ μεγάλα πράγματα.

ΣΤ΄.

Εἰς τὸν Θεόδωρον Πτωχοπρόδρομον ἀποδίδομεν κατὰ πρῶτον τὰ μαγγάνεια, 6 τὸν ἀριθμόν· ἐκτός δὲ τούτων εἰς αὐτὸν ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀποδώσωμεν κατὰ πρῶτον ἐκεῖνα τῶν εἰς πολιτικούς στίχους γεγραμμένων ποιημάτων, ἅτινα εἶναι μεταγενέστερα τοῦ ἔτους 1154, καθ' ὃ δὲν ὑπάρχει ὁ πρῶτος Πρόδρομος· λέγομεν κατ' ἀνάγκην διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῶμεν νὰ παραδεχθῶμεν ἄλλον τινὰ ποιητὴν ἀνώνυμον, ἄλλως τε καὶ τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης μὴ παρουσιαζόντων τοιαύτας διαφοράς, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ζήτησιν ἄλλου ποιητοῦ. Εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ὑπάγομεν μεταξύ ἄλλων τὰ ἐπόμενα· 1) «εἰς τὸν αὐτὸν (Μανουήλ) περὶ τοῦ πρίγκιπος καὶ τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν βασιλικωτάτης προπομπῆς» (Mill. II, 305—310.—χρόνος συντάξεως 1156· πρβλ. Muralt σελ. 171), 2) «ἕτερος λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα πλατύτερον διεξιῶν τὰ κατὰ Ἀντιόχειαν βασιλικά κατορθώματα (Mill. II, 305—310.—γράφεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἢ καὶ κατὰ τι βραδύτερον), 3) θριαμβευτικὴ εἴσοδος εἰς Ἀντιόχειαν (Mill. 319—326), ὅπερ οὐ μόνον διὰ χρονολογικούς λόγους πρέπει νὰ ἀποδοθῆ αὐτῷ ἀλλὰ καὶ λόγῳ ὁμοιότητος ὕφους καὶ τὸ κυριώτερον διότι ἐκ τῶν στίχων 334—340:

Δέξαι καὶ τοῦτο τὸ μικρὸν ἐφύμνιον ὡς μέγα,
μὴ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν σῶν τροπαίων ἀποβλέπων,
ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν σαθρότητά μου,
ἧς μοι καὶ γῆρας πρόξενον καὶ νόσος ἀπὸ ψυχους
χειρας καὶ ποδας δῆσασα καὶ πᾶν περιλαβοῦσα

καὶ πλήσασα φλεγματοῦ τὰ νεῦρα δυσκρασίας
ἄρθρον τε πᾶν καὶ σύνδεσμον καὶ πᾶσαν ἁρμονίαν

διακρίνομεν αὐτὸν τὸν νοσοῦντα καὶ ποδαλγοῦντα Θεόδωρον Πτωχοπρόδρο-
μον, ὅποιον βλέπομεν αὐτὸν καὶ εἰς τὰ μαγγάνεια ποιήματά του.

I 43: Ὅραξ, ὦ μονοκράτορ μου, πῶς ὑποσκάζω μόλις,
ὄραξ μου τὴν ἀσθένειαν, ὄραξ τὴν ἀτονίαν
καὶ τὴν ταλαιπωρίαν μου τὴν κατακάμπτουςάν με,
τὴν εἰς τὸ κάταντες ῥοπήν, τὴν εἰς τὸ χεῖρον λύσιν,
τὴν ἐκροήν μου τῶν σαρκῶν, τὸν μαρασμόν, τὴν τῆξιν...

II 13: Ἴδε τὸν ἐπαινέτην σου, τὸν λάλον τέττιγά σου
ἤδη τῷ κώλῳ σκάζοντα καὶ κάτω κεκυφότα
ὡς παρειμένον καὶ σαθρὸν καὶ παραλελυμένον.

» 24: Ἰδοῦ τελείως ἤργησα καὶ γὰρ ἐγγωνιάζω
καὶ κλῆρον ἔχω πατρικὸν τοῦτο τὸ νόσημά μου
τρέμω καὶ τὴν ἐκμέτρησιν τοῦ κλήρου τῆς ζωῆς μου...

VI (Mill. 531) 1: Οὐκ ἤκουσας, μονάρχα μου, τοῦ δούλου σου τὴν νόσον,
οὐκ ἔμαθες, οὐκ ἤργησεν ἰέραξ ὑψιπέτης
καὶ γέγονεν ἀκίνητος ὁ πρότερον πτηνόπους;...

15: Ἄλλ' ἐπεπτώκειν εἰς ἰλύν, ἀλλὰ συνεποδίσθην,
ἀλλ' εὔροσάν με συμπλοκαὶ καὶ βρόχοι καὶ παγίδες,
ἀλλὰ συνέσχον με δεσμοὶ στεργοὶ ταλαιπωρίας,
ἀλλὰ τοῦ γήρους χάλαζα τὰ νεῦρα καταψύχει,
ἀλλὰ χειμάρρους φλέγματος εἰς ταῦτα καταρρέει,
καὶ τῶν ποδῶν μου τὸ πτερόν ἐμάρανε τὸ ψῦχος
καὶ περισύρομαι τῇ γῆ βραδύτερον χελώνης...

58 ἀλώπηξ μέγα φάρμακον εἰς τὴν ἀρθρῆτιν νόσον...

77: καὶ στήριξον τοὺς πόδας μου καὶ πῆξόν μου τὰς βάσεις·
οἱ γὰρ ἄρμοί μου σύμπαντές εἰσι σεσαλευμένοι·

83: κἂν βηματίζω στερεῶς, κἂν ἦττον ὑποσκάζω
δραμοῦμαι πρὸς ἐξύμνησιν τῆς σῆς εὐεργεσίας,...

4) ἐπάσματα ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ τῆς Πορφυρογεννήτου καὶ βασιλίδος (Mill. 341—343. — χρόν. 1453), 5) «εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα ἐγκώμιον» (Mill. 741). ὁ Miller μόνον ὀλίγους στίχους τοῦ ποιήματος τούτου παραθέτει, ὥστε δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ μαντεύσῃ τις ἐπὶ τίνι εὐκαιρίᾳ τοῦτο εἶναι γεγραμμένον· οὐχ ἦττον ἐκ τῶν στίχων 40—43 πείθεται πᾶς τις, ὅτι γράφει ὁ πάσχων καὶ γεγηρακῶς Θεόδωρος Πτωχοπρόδρομος·

ὦ πόσος μοι παρέρρευσε μετ' ἀθυμίας χρόνος!
 ὦ πόσος κύκλος ἡμερῶν, πόσων ἡλίων δρόμος
 παρῆλθεν οὕτως ἀτυχῶς καὶ μάτην παρερρῦη·
 ἤδη γὰρ γέρων ἔγωγε καὶ πολιά μοι μάρτυς...

6) «εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως» (Mill. 741—747)
 καὶ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ διαβλέπομεν τὸν αὐτὸν ποιητὴν ἐκ τῶν ἀκο-
 λούθων στίχων:

ποῦ μοι πρὸς ταῦτα τὸ πτερόν ἐκείνο τῆς ἀκμῆς μου,
 ἐκείνο τὸ ταχυπετές, ὑφ' οὐπερ ἀνιπτάμην,
 ὅτε γοργοὺς ἐξέτεινον νεότητος ἐλάτας;
 τίς δώσει μοι τὰς πτέρυγας τὰς ταχινὰς ἐκείνας;

(σελ. 742) 28: ἀλλ' ἐπειδὴ παρέδραμεν ὁ τῆς ἀκμῆς μου χρόνος
 καὶ τὸ πτερόν ἀφήρημαι καὶ ῥαθυμῶ καὶ κεῖμαι
 μηδ' ἔφιππος δυνάμενος ἱππηλατεῖν ὀξέως.
 Ἄρα μὲν οὖν κλινοπετής, ἄρα νωθρὸς φανοῦμαι,
 ἄρα τὴν βαθυδίνητον μιμήσομαι χελώνην;

7) Ἄλλος λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτε ἐκ μόνης τῆς αὐτοῦ ἐπιστασίας
 κατέπληξε τὸν κράλην καὶ νίκην εὖρεν ἀναίμακτον», ὅπου κράλης εἶναι ὁ
 τῆς Σερβίας ἄρχων Δεσέ (Mill. 748—752).

Ἄν καὶ εἰς μόνα ταῦτα, ὡς βέβαια ἔργα τοῦ Πτωχοπροδρόμου, βασισθῆ
 τις, θά δυνηθῆ εὐκόλως νὰ ἀνακαλύψῃ ὑπάρχουσαν σχέσιν μεταξύ αὐτῶν
 καὶ πολλῶν ἄλλων εἰς στίχους πολιτικούς γεγραμμένων ποιημάτων καὶ οὐχὶ
 δυσκόλως θὰ σχηματίσῃ τὴν πεποιθήσιν ὅτι σχεδὸν ὅλα τὰ ἐν τῇ Πατρο-
 λογίᾳ Migne (σελ. 1339—1392) προτιθέμενα ποιήματα εἶναι ἔργα τοῦ
 Θεοδώρου Πτωχοπροδρόμου καὶ ὄχι τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου. Ἀλλὰ περὶ
 τοῦ ζητήματος τούτου θὰ διαλάβωμεν λεπτομερέστερον ἄλλοτε· πρὶν ὅμως
 τελειώσωμεν τὸν περὶ τούτου λόγον, ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσωμεν καὶ εἰς τὸ
 ἐρώτημα: ἔγραψεν ὁ Πτωχοπρόδρομος ποιήματα εἰς μέτρα βάσιν ἔχοντα
 τὴν προσωδίαν ἢ ὄχι; Καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν καὶ δὲν ἐξηκριβώθη
 ἀρκούντως ἀκόμη, φαίνεται ὅτι ἀρμόζει καταφατικὴ ἀπάντησις: τοῦλά-
 χιστον τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρον φαίνεται, ὅτι μεταχειρίζεται καὶ ὁ Θεόδωρος
 Πτωχοπρόδρομος καὶ οὐχὶ σπανίως· εἰς αὐτὸν ἀποδοτέα π. χ. τὰ εἰς τὴν
 γέφυραν τῆς Ἀβύδου ἀναφερόμενα ἢ ἰαμβικὰ τρίμετρα, καθ' ὅσον λόγῳ
 ἡλικίας δὲν δύνανται νὰ ἀποδοθῶν εἰς τὸν Θεόδ. Πρόδρομον (ἴδ. ἀνωτ. σ.
 111). Εἰς αὐτὸν ἀποδίδομεν καὶ τὰ μετὰ τὴν πραγματείαν τοῦ Χατζηδάκη

ἀποσπασθέντα τῶν συναδέλφων των δύο δημῶδη ποιήματα (παρὰ Legt. 38—52). Τὸ πρῶτον τούτων ἀποτείνεται πρὸς τὸν βασιλέα Μαυροϊωάννην («Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν φέροντα καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἕνεκα τοῦ χρώματος τοῦ προσώπου, ἐκτὸς τῆς συνηθεστέρας» Καλοῖωάννης), τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὸν σεβαστοκράτορα, πιθανῶς Ἀνδρόνικον (ἴδ. ἄνωτ. 92). οὔτε εἰς τὸ ἓν, οὔτε εἰς τὸ ἕτερον ὑπάρχει τι ἱστορικόν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐλέγχει τὴν ἡλικίαν αὐτῶν. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῆ εἶναι, ὅτι ἀμφότερα γράφονται ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ· λόγῳ ὕφους γλώσσης τὰ ποιήματα ταῦτα τὰ θεωροῦμεν κατώτερα τῶν εἰς πολιτικούς στίχους γεγραμμένων λοιπῶν ποιημάτων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πτωχοπροδρόμου. Εἰς τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον κατ' οὐδένα τρόπον δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὰ· δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἄνθρωπος γνώστης τῆς ἀρχαίας γλώσσης, οἷος θὰ ἀποδειχθῆ κατωτέρω ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, θὰ ἐπέτρεπέ ποτε εἰς ἑαυτὸν πλοκὴν λόγου, οἷα:

I 23: 25 ἀλλὰ μαχίμου γυναικὸς πολλὴν εὐτραπελίαν
προβλήματα προβάλλουσα καὶ πιθανολογίας
καὶ τὸ δοκεῖν εὐλόγως μοι προφέρεται πλουτάρχως.

Ὡστε κατ' ἀνάγκην καὶ ταῦτα πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Θεόδωρον Πτωχοπρόδρομον· εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐπειδὴ ταῦτα εἶναι εἰς δημῶδη γλώσσαν γεγραμμένα διστάζει τις ἀκόμη καὶ περὶ τούτου, ἂν πρέπει δηλ. νὰ ἀποδώσῃ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν Θεοδ. Πτωχοπρόδρομον ἢ εἰς ἄλλο τι πρόσωπον. οὐχ ἥττον ἀπαντῶσιν ἐν αὐτοῖς φράσεις καὶ ὀλόκληροι στίχοι ἐκ τῶν προσφιλῶν καὶ συνήθων τοῦ Θ. Πτωχοπροδρόμου, οἷαι π. χ.

I 270: Ἄν οὖν μὴ φθάσῃ με τὸ σὸν φιλεύσπλαγχνον, αὐτάναξ,
καὶ δώροις καὶ χαρίσμασι τὴν ἄπληστον ἐμπλήσης,
τρέμω, πτοοῦμαι, δέδοικα, μὴ φονευθῶ πρὸ ὥρας
καὶ χάσης σου τὸν Πρόδρομον, τὸν κάλλιστον εὐχέτην.

πρὸς ἃ δύναται τις νὰ παραβάλῃ τοὺς τοῦ Πτωχοπροδρ. στίχ. 90—91:

ἂν οὗτος δώσῃ μοι φαγεῖν, ἔχω τὸ ζῆν καὶ πάλιν
ἂν δὲ μὴ δώσῃ, φθείρομαι, πρὸς ἄδην καταβαίνω

(Mign. Patrol. σ. 1373) καὶ κατωτέρω στίχ. 96—97

εἶτα φθαρείσης, ἄνθρωπε, τῆς γλώσσης τοῦ Προδρόμου
ἕτεραν εὔροι τις ἐν γῆ ταύτῃ παρισουμένην
καὶ σχετικῶς κηρύσσοντα τὸν αὐτοκράτορά μου;...

(1360): τοῦ δὲ Προδρόμου τὸν ἐχθρὸν τὴν μιανὰν πενίαν,
Προδρόμου τοῦ. κηρύσσοντος τὰ στρατηγήματά σου.

(Mill. 633): ἔχεις κάμῃ τὸν Πρόδρομον θερμότατον οἰκέτην
ἐκ τῆς ἐρήμου τῆς σκληρᾶς, τῆς αὐχμηρᾶς πενίας,
τῆς ἐπαράτου λυπηρᾶς νῦν ἐπανάηκοντά σοι.

(μαγγάν. I) 68: μὴδὲ παρίδης γέροντα καὶ ταῦτα ῥήτορά σου
ὑφηγητὴν τῶν ξένων σου καὶ περιφῆμων ἔργων
ἄστεγον ἔτι ψύχεσθαι περιπεπλανημένον,
μὴ γεγονώς κατάψυχρος ὀλέση καὶ τὴν τέχνην
καὶ τὸν ῥητορικώτερον ἀποβαλεῖται λόγον.

Ζ'.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὸν περὶ τῶν ἔργων τοῦ Προδρόμου λόγον· βεβαίως καὶ ἐνταῦθα δὲν προτιθέμεθα νὰ κάμωμεν πλήρη ἀπαρίθμησην καὶ κατὰτάξιν τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀλλ', ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀπλοῦν σχεδιογράφημα νὰ δώσωμεν. Τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον γνωρίζει τις ἄριστα ἐκ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν ρητορικῶν του ἔργων (πρβ. Mign. 1253 κ. ἐ)· καὶ τὴν βραχυτάτην τῶν ἐπιστολῶν ἀν' λάβη τις ὑπ' ὄψιν, πείθεται ὅτι ὁ γράψας εἶναι ἄνθρωπος κατὰ βάθος γνωρίζων τὴν κλασικότητα καὶ πολυμαθέστατος. δὲν γράφει γραμμὴν χωρὶς νὰ ὑπαινιχθῇ τι ἐκ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἢ νὰ συσχετίσῃ τὰ λεγόμενα πρὸς τὰ ἄλλοτε ὑπὸ τινος τῶν ἀρχαίων λεχθέντα ἢ ἐν τῇ Γραφῇ ἀναφερόμενα· ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ τις ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς συντόμου διατριβῆς «ὕπερ τῆς γλώττης τοῦ Ὀρφανοτρόφου καὶ Νομοφύλακος, κυροῦ Ἀλεξίου Ἀριστηνοῦ» (πρβ. Migne καὶ Notic. et Extr. VI σ. 559 κ. ἐ.), διὰ νὰ πεισθῇ πόσον εὐρὺς εἶναι ὁ κύκλος τῶν γνώσεων τοῦ Προδρόμου· δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐν τῇ συντόμῳ ταύτῃ πραγματεία αὐτοῦ, σύσσωμος ἢ κλασικὴ ἀρχαιότης κάμνει παρέλασιν πρὸ τῆς φαντασίας καὶ τοῦ καλάμου τοῦ Προδρόμου· ἢ δὲ ἐρμηνεῖα μόνον μιᾶς ἐκάστης φράσεως αὐτοῦ ἢ ἐκάστου ὀνόματος κατὰ τὸ φαινόμενον ὄλως τυχαίως ριπτομένου θὰ ἀπαιτήσῃ πολὺν χρόνον. Παραθέτομεν μόνον μέρη τινα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἔργου: (Notic. et Extr. σελ. 552) «παραπλήσιον ὡσπερ εἰ Θερσίτης Νιρέως ἢ Ἀχιλλέως ἐγκώμιον ἔγραφεν, ἢ Σερίφιος ἄνθρωπος τοὺς Ἀθήνησιν ἀρίστους ἐξύμνει, ἢ Φάλαρις ὑπὲρ Ἀριστείδου ψῆφον εἰσήγεν, ἢ Δημόφιλος Ὀρφέα τὰ ἐς Μοῦσαν ἐσέμνυνεν, ᾧ τοσοῦτον ἀμουσίας περιεῖναι λέγεται, ὡς καὶ ἐπ' αὐτῷ ταῦτα ποιηθῆναι τὰ ἐλεγεία·

Νυκτικόραξ ἄδει θανατηφόρον· εἰ δὲ ποτ' ἄσει

Δημόφιλος, θνήσκει καὐτός ὁ νυκτικόραξ».

... (σελ. 533) «ταύτη (τῇ γλώσσῃ) διαλεκτικοὶ μὲν περὶ παντός τοῦ προτεθέντος ἐξ ἐνδόξων περαίνουσι, ῥήτορες δὲ δημηγοροῦσι καὶ πρέσβεις ἀνα-

σώζονται τὰς πατρίδας. Διὰ ταύτης Σόλων μὲν τὰς Ἀθήνας, Ζάλευκος δὲ τὴν Λοκρίδα, Χαρώνδας δὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν καὶ ἄλλοι ἄλλας τῶν πόλεων τοῖς νόμοις περιετείχισαν· καὶ γεωμετρίαν μὲν Αἰγύπτιοι ἐξευρόντες ἐδίδαξαν, Κᾶρες δὲ τὴν διὰ τῶν ἄστρον πρόγνωσιν καὶ Φρύγες τὴν ὀρνιθοσκοπίαν, καὶ τὴν ὄνειροκριτικὴν Τελμισεῖς πρῶτοι τῶν ἄλλων γνόντες τοὺς ἐφεξῆς ἐμύησαντο. Καὶ Ἄπις μὲν ὁ Αἰγύπτιος ἰατρικὴν προεδίδαξε, φυσιολογίαν δὲ Ἀλκαίων ὁ Περίθου συμπαρεστήσατο καὶ γραμματικὴν ὁ Μύκηθεν Ἀπολλόδωρος· καὶ Πυθαγόρας μὲν ὁ Μνησάρχου τῆς Ἰταλικῆς ἀφηγήσατο καλουμένης φιλοσοφίας· Θαλῆς δὲ, ὁ εἴτε Φοῖνιξ, εἴτε Μιλήσιος, ἀμφισβητεῖται γὰρ οἱ τὸ γένος, Ἀναξίμενει τῷ Εὐστράτου τῆς Ἰωνικῆς καθηγῆσατο καὶ τῆς Ἑλεατικῆς τῷ Παρμενίδῃ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος». (σελ. 554) «Γλυκεῖα μὲν ἡ Τυρρηνῶν γλῶσσα, τὴν σάλπιγγα πρῶτως ἐπινοήσασα· καλὴ δὲ καὶ ἡ Φρυγῶν προαυλήσασα, ἡ τε Ἀσσυρίων ἐξευραμένη τὸ δίχορδον, καὶ ἡ Μυσῶν τὴν λύδιον ἀρμονίαν καὶ τὴν φόρμιγγα ἡ Σικελικὴ καὶ τὴν κιθάραν ἡ Μιλησία, ἕνα μὴ τὸν Στησιχόρου ὕμνον καὶ τὴν Ἰμεραίου χορείαν καὶ τὴν ὑπόρχησιν Ἀνακρέοντος τῷ λόγῳ παρεισχυκλῶ». . . . (σ. 555) «ἀριθμεῖ τοὺς αὐλοὺς Ὀλύμπου, καὶ Τιμοθέου καὶ Ἀρίωνος κιθάραν, καὶ τὴν Μαρσίου μιξοφρύγιον ἀρμονίαν καὶ τὴν Θαμύριδος Δώριον κ. τ. λ.». Ὡστε οὐχὶ ἀδίκως καὶ ἄνευ λόγου ὁ περὶ τῶν ἔργων τοῦ Προδρόμου πραγματευθεὶς σοφὸς La Porte du Theil λέγει κρίνων τὸ μνημονευθὲν ἔργον τοῦ Προδρόμου (Notic. et Extr. VI σελ. 551): c'est encore un endroit remarquable que celui où Theodore parle des différents peuples, et des divers personnages qui, selon lui, inventèrent la σάλπιγξ, ἰαὐλός, le δίχορδον, l'harmonie Lydienne, la φόρμιγξ, la cythare, l'hymne, la χορεία, ἡ ὑπόρχησις; et ce qu'il en dit pourroit donner matière à plusieurs observations intéressantes, ainsi que la citation d'un passage de Proclus le Lycien. — Plus le lecteur sera familiarisé avec les auteurs anciens, plus il reconnoitra ici, ou d'allusions à leurs maximes, ou de parodies heureuses de leurs expressions, ou d'emploi textuel de leurs propres termes. Je ne dissimule point qu'il y en a peut-être beaucoup qui m'en auront échappé.... Je me borne à indiquer une partie de ce qui peut meriter attention dans la pièce qui va suivre. Je ne joindrai au texte qu'un très petit nombre de notes fort succinctes: ce ne seroit ni sans beaucoup de peine, ni sans bien de loisir, que je pourrois l'accompagner d'une traduction et d'un commentaire capables de satisfaire complètement le lecteur. Οὐχὶ ἄλλοῖος φαίνεται ὁ Πρόδρομος καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, χάριν παραδείγματος θὰ παραθέσωμεν μόνον σύντομα ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν (Mign. 1241) «ἔστι δὲ ὁ διθύραμβος ἐν

Κορίνθω μὲν εὐρημένον ὑπὸ Ἀρίωνος τοῦ Μηθύμνηθεν, πολὺ δὲ τὸ ἐνθουσιῶδες μετὰ χορείας ἔχον καὶ βακχικόν»... (1242) εἰ δὲ καὶ ἡ χεὶρ τῶν χειρῶν νίξει, τὸ Ἐπιχάρμειον, καὶ τῷ δότη δίδωσί τις, τὸ Ἡσιόδειον, καὶ τὸν ζύοντα ἀντιζύειν, τῇ παροιμίᾳ δοκεῖ καὶ χάρις ἐστὶν ἡ τίκτουσα χάριν κατὰ τὴν τραγωδίαν, πῶς οὐ τὰς Ὀμηρικές μοι χρησθῆναι γλώσσας εὐξαιμένη καὶ περιστήσεσθαι μοι τὴν οἰκονομίαν; ... μή τις καὶ πάλιν Τίμων νεώτερος ἀγαθὸν με ψέγειν προσαγορεύσειεν, ὡς ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος τὸν Σπεύσιππον... ὑμῶ γὰρ ἐγὼ κάκεινο τὸ τοῦ Κικέρωνος, ὁ πρὸς τὸν στρατηγικώτατον Κάτωνα, Ῥωμαίῳ δ' ἄμφω τῷ ἄνδρῳ, σοφῶς ἀπεφθέγγετο· εἰ καὶ μὴ Κάτων δεῖται Ῥώμης, εἰπὼν, ἀλλ' ἡ Ῥώμη Κάτωνος. Ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος φιλόσοφος (οἶδας τὸ τῆς πρεσβυτέρας εὐχος Ἀκαδημίας, τὸν Πλάτωνα) ... (σελ. 1244) σὺ μὲν ὕμνεις τοὺς Μίνως, ἄνθρωπε, καὶ τοὺς Ῥαδαμάνθυας. ... (ἐπιστολ. Μέλητι. Mign. 1248) «εἶτα σὺ μοι λέγε τὸν Ὑμηττόν καὶ τὰς Σειρήνας ἀρίθμει καὶ τὴν Θηβαίαν λύραν προστίθεσο καὶ τὴν κιθάραν Ἀρίωνος. ... (ἐπιστολ. τῷ ὀρφανοτρ. Mign. σελ. 1253) «καίτοι καὶ Συνέσιον οἶδα τὴν φαλάκραν καλλωπισάμενον καὶ Ἰουλιανόν γε οὐκ ἀγνοῶ τὸν οἰκεῖον, ὡς ἐν προσχῆματι ψόγου σεμνύναντα πώγωνα»... (ἐπιστολ. Τραπεζοῦντ. 1254) συλλαβῶν ἐκείνων, ἱερῶν μὲν, ἣ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Πύθια προγράμματα, χρυσῶν δέ, ἣ (τὰ) Πυθαγόρου χρυσᾶ καλούμενα ἔπη, μουσικῶν δέ ἣ τὰς Σειρήνας οἱ μῦθοι γράφουσι, γλυκερῶν δέ ὑπὲρ μέλι ψαλμικῶς καὶ κηρίον, ἀλλὰ μέλι μὲν τὸ Ὑμήττιον, κηρίον δέ γε τὸ Τραπεζοῦντιον... οὐδ' ἂν μοι πλίνθους ὄλας χρυσοῦ κομιεῖ, καθάπερ τῷ Πυθίῳ τὸν Κροῖσον φασί». Ἐκ πάντων τούτων φαίνεται, ὅτι ὄχι μόνον πολλὰ ἀνέγνωσεν ἀλλὰ καὶ μνήμην ἀπέραντον εἶχε καὶ ἐπιτηδειότητα νὰ κάμνη πρόσφορον χρῆσιν τῶν εὐρειῶν γνώσεών του. Κρίνων δέ τις ἐκ τοῦ ὕφους δὲν θὰ διστάσῃ νὰ ἀποδώσῃ τῷ αὐτῷ προσώπῳ καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστολάς, ὧν δύο ἐπιστέλλονται «Θεοδώρῳ», 2 «Λίζικι», 3 «τῷ Μυτᾷ» ἐν ταῖς πρὸς Λίζικα π. χ. ἐπιστολαῖς διαφαίνεται ὁ αὐτὸς Πρόδρομος (Mign. 1285) «εἰ οὕτω ταχὺ τῶν συντρόφων ἐπιλελήσεσθαι ἔμελλες καὶ καθυπερφρονῆσαι ὄλων Προδρόμων, ἐξ ὧν πολλάκις ἐναργῆ τὰ τῆς φιλίας ἐκομίσω τεκμήρια... Πλὴν ἀλλὰ κἂν σὺ τὴν Λιζικήν σημασίαν παρώσω, ἄπιστός μοι φίλος γινόμενος ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τὴν Προδρομικήν· προτρέχω γὰρ κἀνταῦθα καὶ τὴν παροῦσαν προχαράττω γραφήν. ... (1286) «ἔχομεν οἷς αὐχῆσομεν καὶ ἡμεῖς, τὸν περίπατον, τὴν Ἀκαδημίαν, τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ ἐνθεασμοὺς τῶν βιβλίων, ἅς τε ὠδινηθείσας τοῖς παλαιοῖς ἠγασάμεθα καὶ ἅς ἐκεῖθεν ὠδίναντες ἀπετέκομεν.» Ἔστιν ἡμῖν εἰς σεμνολογίαν καὶ Πλάτων θεολογῶν καὶ Ἀριστοτέλης φυσικευόμενος καὶ Ἰταλικὸς διδάσκων καὶ γράφων. Ἔχω βῆμα κάγω πολλῷ τοῦ σου σεμνότερον βήματος, ὅσῳ τὸ

μὲν σὸν περὶ τε βάρβαρα καταγίνεται καὶ βαρβάρους ὡς τὸ πλεῖστον ἐκ-
κλησιάζεται, τὸ δ' ἐμὸν φιλοσόφων τοῖς εὐδοκιμωτάτοις συναπαρτίζεται
καὶ τὰς τῶν ὄντων φύσεις σκοπεῖ». Εἰς τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἀνήκει καὶ ἡ
ἐπιστολὴ πρὸς Γρηγόριον μοναχὸν καὶ καθηγούμενον τῆς μονῆς Ὁξειᾶς
(1290) «τὸ δὲ νῦν ἔχον λειποψυχοῦμεν, μᾶλλον δὲ ἀψυχοῦμεν, σοφωτάτη
ψυχὴ, ὁσῶραι τῶν σῶν μεμνημένοι προρρήσεών τε καὶ ἀγαπήσεων ἐπὶ θεοῦ
καὶ ἀγγέλων τὴν ζημίαν τὴν κοσμικὴν διαμαρτυρόμεθα, μαχόμεθα ταῖς
ἀχαρίστοις γλώσσαις».

2) Εἰς αὐτὸν ἀποδίδομεν τὸ ποίημα «εἰς τὸν Βαρέα, τὸν καταφλυαρή-
σαντα αὐτοῦ τὸ τοῦ αἰρετικοῦ ὄνομα» (Mign. σελ. 1405—1418) βασι-
ζόμενοι ἐπὶ τῶν ἐξῆς στίχων:

ἔπειτα πάντων ἀμελήσας τῶν ἄνω
οὐ συγκατημέλησα τοῦ θεοῦ πόθου,
ἀλλ' ἐν λόγοις μὲν τοῖς θύραθεν ἐτράφην,
τούτων δὲ τὰ χρήσιμα τῇ πίστει μόνα
ἀπανθίσας ὤθησα τᾶλλα πρὸς χάος
ὡς μήτε κλαπῶ ταῖς πολυτρόποις πάγαις
καὶ λαβυρίνθοις συλλογισμῶν ἐμπέσω
μήτε κλονηθῶ τοῖς λόγῳ σταυρουμένοις
παιδεύσεως αἰδρις ἀπλῶς τυγχάνων.
Ἐντεῦθεν ἡμῖν αἱ Σταγειρίτου βίβλοι
ἐντεῦθεν οἱ Πλάτωνος ὑψηλοὶ λόγοι.

3) Ἐπὶ δὲ τῶν ἐπομένων στίχων τοῦ ἀνωτέρω ποιήματος
ἐμὲ στερίσκεις τῆς θεοῦ μετουσίας,
ὃς πλεῖστα μὲν Τριάδος ὕδινον χάριν,
οὐ μικρὰ δ' ἐξήνεγκα καὶ πρὸς ἡμέραν
ἐκ τῶν ὀνύχων τὸν λέοντά σοι φανῶ
ἢ μᾶλλον οὐ σοί, τοῖς δὲ νοῦν κεκτημένοις....
ὃς σὺν θεῷ σύμπαντα τὸν πάλαι νόμον
καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν στίχοις τετραστίχοις
παραφράσας εὐκλειαν ἀπηνεγκάμην

βασιζόμενοι, ἀποδίδομεν τῷ αὐτῷ Προδρόμῳ ὅλα τὰ «τετράστιχα ἱαμβεῖα
καὶ ἡρῶα εἰς τὰ κεφαλαιωδῶς ἐν τῇ γραφῇ εἰρημένα», προσέτι δὲ τὰ ἱαμ-
βικά «εἰς τὸν Ἀβραάμ ξενίζοντα τὴν ἀγίαν Τριάδα», «εἰς τὰς 12 ἑορτάς
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», τὰ μονόστιχα ἱαμβεῖα «εἰς τέλη τῶν
ἐκάστης ἡμέρας μνημονευομένων ἐν ὄλῳ τῶ ἔτει ἀγίων» (Notic. VIII, 192),
προσφωνητηρίους εἰς τὸν Παῦλον, τὸν θεολόγον Γρηγόριον, εἰς τὸν μέγαν

Βασίλειον, εἰς τὸν ἅγ. Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον κ. λ. π. (πρβ. Notic. VIII, 208. — δίστιχα ἐλεγειακά), εἰς τὸν ἅγ. Πέτρον σταυρούμενον (ἰαμβοί), καὶ πολλὰ ἄλλα τῶν θρησκευτικῆς ὑποθέσεως βραχυτέρων ἢ μακροτέρων ποιημάτων.

5) Εἰς αὐτὸν λόγῳ ὕφους πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν καὶ τὰ περισσότερα τῶν πεζῶν ὡς τὸ πολὺ δὲ ρητορικῶν ἔργων, τῶν διασωθέντων ὑπὸ τὸ ὄνομα Προδρόμου, οἷον «πρὸς τοὺς διὰ πενίαν βλασφημοῦντας τὴν πρόνοιαν, ἐρμηνεῖα εἰς τὸ «καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἥλιου», «δήμιος ἢ ἰατρός», «ἀμάραντος ἢ γέροντος ἔρωτες», Βίων πρᾶσις, ἐπιθαλάμιος τοῖς εὐτυχεστάτου Καίσαρος υἱοῖς, ἀπόδημος ἢ φιλία, κατὰ φιλοπόρνου γραός, κατὰ μακρογενείου, δοκοῦντος εἶναι διὰ τοῦτο σοφοῦ, Ξενόδημος (διάλογος), περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ πολλοῦ καὶ ὀλίγου (Notic. VIII. 219). Προσέτι δὲ ἡ μονωδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κ. Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν (Notic. VIII. 153), ἡ μονωδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην κ. Γρηγόριον τὸν Καματηρόν (αὐτόθ. 155), μονωδία εἰς τὸν Ἀγιοθεοδωρίτην κ. Κωνσταντῖνον (αὐτόθ. 156).

6) Αὐτῷ ἀποδίδομεν καὶ τὰ ποιήματα: στίχοι ἡρώοι εἰς τὴν βασιλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς (Notic. 170), τῷ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος (ἡρώοι. — αὐτόθ. 173), «εἰς τὴν σοφωτάτην πορφυρογέννητον καὶ Καισάρισσαν κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν περὶ τῶν ἑαυτοῦ» (ἡρώοι. — αὐτόθ. 175), εἰς τὸν μοναχὸν Ἰωαννίκιον (ἡρώοι. — αὐτόθ. 185), ἔκφρασις διὰ στίχων ἡρωϊκῶν τῆς ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμόνος προελεύσεως τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ (αὐτόθ. 182), τῷ μεγαλονίκῳ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ Κασταμόνος ἀλώσει καὶ Γάγγρας (ἡρώοι. — αὐτόθ. 205) καὶ τινὰ ἄλλα μικρότερα ποιήματα, οἷα τὰ κατὰ φθονούντων, κατὰ τῆς νόσου ἡρώοι, οἱ εἰς τὸν ὀρφανοτρόφον ἀποτεινόμενοι ἡρωϊκοί, ἰαμβικοί, ἐλεγειακοὶ καὶ ἀνακρεόντειοι στίχοι (Notic. VII, 2, σελ. 246—258).

Εἰς αὐτὸν ἀποδοτέα προσέτι 7) τὸ μυθιστορικὸν ποίημα «τὰ κατὰ Ῥοδάνθη καὶ Δοσικλέα», ἡ κατομμομαχία, ἡ σχέδη μῦος.

8) Τὸ ἀστρολογικὸν ποίημα καὶ οἱ εἰς τοὺς δώδεκα μῆνας στίχοι.

9) Καὶ τελευταῖον ἡ ἐρμηνεῖα τῶν κανόνων, ἣν καὶ ὁ Εὐστάθιος, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀποδίδει αὐτῷ.

Κατόπιν τῆς διαιρέσεως τῶν κυριωτέρων ἔργων τῶν ἀποδιδομένων εἰς τε τὸν Πρόδρομον καὶ Πτωχοπρόδρομον ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ δώσωμεν καὶ τινὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως ἑατέρου τούτων. Καὶ

ἐν τούτῳ θὰ περιορισθῶμεν εἰς ἀπλοῦν σχεδιογράφημα ἐλπίζοντες βραδύτερον, ἀφοῦ γνωρίσωμεν καλλίτερον τό τε ἐκδεδομένον καὶ ἀνέκδοτον ὑλικόν, νὰ ἐκφέρωμεν τελειωτικὴν κρίσιν περὶ τοῦ ζητήματος καὶ νὰ αἰτιολογήσωμεν βαθύτερον τὰς περὶ τοῦ ζητήματος εἰκασίας μας.

Η'.

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος εἶναι βαθείας κλασικῆς παιδείσεως· τὴν γνώμην μας ταύτην περὶ αὐτοῦ δὲν ἐλαττοῦμεν καὶ ὅταν ἀπαντῶμεν παρ' αὐτῷ καὶ τινὰς ἀνακριβείας, οἷα «οὐχ οὕτω Μύρων ἐχαλκοτύπει, οὐχ οὕτω Φειδίας ἔγραφεν, οὐχ οὕτως Ἀρχιτέλης ἐλάξευεν» (Mign. 1244)· ἡ εὐρύτης τῶν γνώσεών του ἐπιτρέπει καὶ τοιαύτας παραδρομὰς ἢ ἀνακριβείας, τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἡ τότε παιδεύσις δὲν ἔστρεφε τὴν προσοχὴν εἰς τὰς πραγματικὰς γνώσεις (realia) ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν θεωρίαν. Τόσον προσφόρως κάμνει χρῆσιν τῆς εὐρυμαθείας του καὶ τῶν γνώσεών του, ὥστε καὶ τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γνώρισμα συστατικόν αὐτοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν δικαιούται πᾶς τις νὰ ἀπαλλάττῃ τὸν Πρόδρομον οἰουδήποτε ἔστω καὶ ἐλαχίστου ποιήματος, εἰς ὃ δὲν διακρίνει πληθώραν γνώσεων... Ἄν καὶ μὴ ἱερωμένος¹⁾, κατέχει ὅμως καὶ θεολογικὰς γνώσεις ἰκανὰς καὶ ὄχι μόνον πραγματεύεται διάφορα θεολογικὰ ζητήματα, καὶ ἐρμηνεῖαν ἐπιχειρεῖ διαφόρων θεμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν μοῦσάν του θέτει συχνὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θρησκείας. εἶναι διὰ φιλίας καὶ οἰκειότητος συνδεδεμένος πρὸς πατριάρχας²⁾ καὶ ἀρχιερεῖς³⁾ καὶ ὑψηλὴν θέσιν κατέχοντας μοναχοῦς (Ἰωαννίκιον) καὶ ἄλλα ὑψηλὴν κατέχοντα θέσιν πρόσωπα, εὐρίσκεται εἰς

1) Ὅτι δὲν ἦτο ἱερωμένος φαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς γραφομένων ὑπ' αὐτοῦ «Ἴνα τί γὰρ τὴν περὶ τὸ βῆμα ἱερὰν γερουσίαν, τοὺς Μωϋσείας, τοὺς Ἀαρὼν ἀπολέλοιπας, τοὺς Θεοῦ στόμα καὶ ὄντας καὶ καλουμένους, τοὺς μετὰ Ἰωάννου βροντῶντας καὶ μετὰ Παύλου σαλπίζοντας, τοὺς ἐπὶ τῶν ἱερῶν ὀκριβάντων καὶ τεταγμένους καὶ ἰσταμένους καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν διαθήκην ἀναλαμβάνοντας διὰ στόματος; ἡμᾶς δὲ τοὺς τῆς ὕλης ὑποχειρίους καὶ τὸ πλεόν μὲν τοῦ βίου ταῖς εἰς τὰ ἀνάκτορα παρεισφθαρείσαις ψυχραῖς συνηθείαις δουλεύοντας, οἷον εὖ διαθέσθαι τὸ πέδιλον τῷ ποδὶ καὶ μὴ ὑπὲρ τοὺς ἀστραγάλους τὸ ἱμάτιον ἀναζώσασθαι, εἰ μὴ μέλλοιμεν καὶ κονδύλους ὑποσχεῖν κατὰ κόρρης παρὰ τοῖς οἰκοτρίβωσι τῷ βασιλικῷ δαπέδῳ, διὰ τὴν φιλόσοφον βλαύτην οἷον ἐμπαροινούντες, τὸ δ' ὅσον ἐκ τούτων ὑποκλέψομεν τοῦ καιροῦ, τῇ θύραθεν φιλοσοφία προσαναλοῦντες· ἡμᾶς ἐκείνους ἐξηγητὰς καθιζάνεις τῶν ἱερῶν, καὶ διδασκάλους χειροτονεῖς, τῶν καθαρῶν τοὺς οὐ καθαρούς; Ἄν βραδύτερον ὅμως ἱερώθη εἶναι ἄλλο ζήτημα.

2) Μιχαὴλ τὸν Ὁξείτην. παραβ. ἐπιστ. εἰς τὸν καθηγ. τῆς μονῆς Ὁξείας Mign. 1289.

3) Πρὸς τὸν ἅγιον Τραπεζοῦντος σφύζονται φιλικαὶ ἐπιστολαὶ (Mign. 1255).—ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ὀρφανοτρόφον ὀμιλεῖ περὶ τοῦ οἰκείου αὐτῷ μητροπολίτου Νικομηδείας (Notic. VII, 2 σελ. 244).—ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ (Θεοδώρῳ) γίνεται μνεῖα περὶ τοῦ ἀγίου Κῶ (πρβλ. Mign. 1283, ὅπερ κακῶς ἐκλαμβάνεται ἀντὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν ἀγνοούντων τὴν μικρὰν νῆσον).

οικειότητα πρὸς Μιχαήλ τὸν Ἰταλικόν, οὐτινος ἴσως ἦτο καὶ μαθητής¹⁾, ἔχει εἴσοδον εἰς τὰ ἀνάκτορα²⁾, παραπονεῖται ἐπὶ πενία σπανιώτερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον³⁾· γράφει εἰς ρέουσιν γλῶσσαν πεζὰ ἔργα, ἐν τοῖς ποιήμασι κάμνει χρῆσιν κυρίως τῶν ἀρχαίων μέτρων (ἐξάμετρα, ἐλεγειακά, ἰαμβικά, ἀνακρεόντεια) ἀλλὰ (σπανιώτερον) καὶ τοῦ πολιτικοῦ στίχου. εἶναι ὀξύς σκώπτης φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἐλαττωμάτων⁴⁾· φαίνεται ὅτι εἶναι ἄγαμος καὶ ἐναντίον τοῦ γάμου⁵⁾. ἀκμάζει ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου⁶⁾, Ἰωάννου καὶ Μανουήλ⁷⁾ Κομνηνοῦ, ἡ δὲ κυριώτερα δρᾶσίς του πίπτει ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου, φαίνεται ὅτι ἦτο ὠραῖος⁸⁾ καὶ μᾶλλον ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα⁹⁾, εἶχε δὲ καὶ κόμην ὠραίαν¹⁰⁾. Ἡσθένησε βαρέως ἀπὸ εὐλογίαν καὶ χάνει τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του¹¹⁾. ἂν κατόπιν ἐπανέκτησε τὸ τρί-

1) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Λίξικα ἀναγινώσκωμεν «ἔστιν ἡμῖν εἰς σεμνολογίαν καὶ Πλάτων θεολογῶν καὶ Ἀριστοτέλης φυσικευόμενος καὶ Ἰταλικὸς διδάσκων καὶ γράφων» (Mign. 1286).

2) Παράβαλε τὸ ἐν τῷ σημειώσει 1 μνημονευόμενον χωρίον.

3) Παράβαλε ἐπιστ. τῷ Τραπεζοῦντος (Mign. 1255).

4) Ἐπιστ. Τραπεζ. «καὶ, ἵνα μὴ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐπεξίω, καὶ τὴν ἐπιστολὴν αἰσχύνω τῷ αἴσχει τῆς διηγήσεως, ἀλλόκοτόν τι τέρας... τὴν Βυζαντίδα περιεῖμι, δίκας ἴσως τινῶν ὧν εἰς τοὺς γελοίους πολλαχοῦ πεπαρώνηκα.—οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ εἰς τὸν Βαρέα ποιήματος ἔχουσι:

ἐξ οὗ πέφευγε καὶ τὸ τῶν τριχῶν γένος
μωρᾶ κεφαλῇ μὴ θελήσαν ἐμμένειν.—

Περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτον παράβαλε καὶ τὰ εἰς Μαχάονα 16 ἐπιγράμματα (Annuaire de l'assoc. pour l'encourag. des étud. Grecques, 17 σελ. 58—63), καὶ τὰ σατυρικά αὐτοῦ «κατὰ φιλοπόρνου γραός», «κατὰ μακρογενείου γέροντος» κ. τ. λ.

5) Τὴν γνώμην ταύτην ἐσχηματίσαμεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἀμαράντου (Γέροντος ἔρωτες) τοῦ διαλόγου ἡ σκηνὴ τίθεται κυρίως ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης ταχέως πείθεται, ὅτι τὰ δρῶντα πρόσωπα εὐρίσκονται ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀμάραντος δὲ εἶναι αὐτὸς ὁ Προδρόμος, ὅστις ἐκφέρει τὰς κατὰ τοῦ γάμου σκέψεις του καὶ σκοπὸν ἔχει κυρίως νὰ σατυρήσῃ γέροντά τινα ἰατρόν, ὅστις ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ νυμφεύεται ἴσως ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἐποιήθησαν καὶ τὰ εἰς Μαχάονα ἐπιγράμματα.

6) Ὅτι ἡ δρᾶσίς του ἀρχίζει ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου ἔχομεν μόνον τινὰ διδόμενα ἀλλ' ἀμφίβολα· καθ' ὅσον δὲν ἠδυνήθημεν ἀκόμη νὰ ἀκριβώσωμεν τὸν χρόνον πολλῶν ἔργων αὐτοῦ· εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν νομίζομεν ἀνήκει «ἡ μονωδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην κύριον Γρηγόριον τὸν Καματηρόν, ὅστις ἀκμάζει ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (Ἄνν. Κομν.—Ἀλεξ. II σελ. 48,8).

7) Τὸ τελευταῖον μέχρι τοῦδε ὠρισμένης χρονολογίας ἔργον τοῦ Προδρόμου εἶναι ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς Ὁξείας (1146).

8) Ἐπιστολ. τῷ ὀρφανοτρόφῳ περὶ λοιμῶζ. «οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἕως μὲν ἀγαθῶς εἶχέ μοι τὰ περὶ τὸ σῶμα, καὶ ἀβρῶς μὲν ἢ θριξ' ἔσταλτο καὶ κομψῶς, συμμέτρως δὲ καὶ οὐ κατὰ φιλοσόφους καθεῖτο τὸ γένειον, πλατὺν μυκτῆρα τῶν ἐν τούτοις δυστυχούντων κατέχεον. Οὐκ ἔστι γὰρ ὅς με φαλακρὸς οὐκ εὐθὺς ἰδὼν ἰλιγγίασεν, οὐκ ἔστι δὲ ὅς μοι βαθυπῶγων περιτυχῶν οὐκ ἠϋξάτο οἱ χανεῖσθαι τὴν γῆν» (Mign. 1253).

9) Τοῦτο εἰκάζομεν ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν γράφει περὶ τοῦ βραχέος τὸ ἀνάστημα ἱατροῦ του ἐν ἐπιστ. Τραπεζ. «προσηύξανε δὲ τὴν νόσον καὶ ἄτεχνος ἱατρός, τὴν μὲν ἡλικίαν βραχὺ τι τῶν Δημοκριτείων ἀτόμων, ἢ τοῦ σημείου τοῦ γεωμετρικοῦ διεννηοχῶς».

10) Ἀνάγνωθι τὰ ἐν σημ. 8 γραφόμενα.

11) Παράβαλε τὰς περὶ τῆς νόσου ἐπιστολάς, τὴν μίαν πρὸς τὸν Τραπεζοῦντος καὶ δύο πρὸς τὸν ὀρφανοτρόφον παρὰ Migne (1249, 1251, 1253).

χωμά του είναι ζήτημα, ὅπερ θὰ ἐξακριβωθῆ, ἂν ἀποδειχθῆ, ὅτι ἐν τῶν ἔργων αὐτοῦ, εἰς ἃ ὀμιλεῖ κατὰ τῆς φαλάκρας, εἶναι μεταγενέστερον τοῦ χρόνου τῆς ἀσθενείας του. Ὀνομάζει ἑαυτὸν Θεόδωρον ¹⁾ καὶ ἀλλαχοῦ Πρόδρομον ²⁾. Ἀποθνήσκει πρὸ τοῦ 1154.

Θ'.

Ὁ Θεόδωρος Πτωχοπρόδρομος εἶναι ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερος τοῦ προηγουμένου λόγῳ παιδείσεως, ἀπρόσεκτος περὶ τὴν γλῶσσαν ³⁾, πολυλόγος, ταυτολόγος, ὀχληρὸς εἰς τὰς διηγήσεις καὶ ὅταν θελήσῃ νὰ σχετίσῃ τὰ λεγόμενα πρὸς τι ἀρχαῖον παράδειγμα ἀποτυγχάνει οἰκτρότατα ⁴⁾, κόλαξ

1) Ἴδε ἐπιστολ. πρὸς τὸν καθηγ. τῆς μονῆς Ὁξείας (Mign. 1289).

2) Ἴδε ἐπιστ. τῷ Λίζικι αἰεὶ οὕτω ταχὺ τῶν συντρόφων ἐπιλελήσεσθαι ἔμελλες καὶ καθυπερφρονῆσαι ὄλων Προδρόμων, ἐξ ὧν πολλάκις ἐναργῆ τὰ τῆς φιλίας ἐχομίσω τεκμήρια... Πλὴν ἀλλὰ καὶ σὺ τὴν Λιζικὴν σημασίαν παρώσω, ἀπιστός μοι φίλος γενόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τὴν Προδρομικὴν προτρέχω γὰρ κἀνταῦθα καὶ τὴν παροῦσαν προχαράττω γραφὴν» (Mign. 1285). Τὸ ὄνομά του ἀναφέρει καὶ εἰς τὰ ἀνακρεόντεια (Notic. VII, 2, σελ. 258).

3) Πολλὰ παραδείγματα τούτου ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν, περιοριζόμεθα ὅμως πρὸς τὸ παρὸν εἰς βραχεῖα (Segr. σελ. 39):

23: ἀλλὰ μαχίμου γυναικὸς πολλὴν εὐτραπελίαν
προβλήματα προβάλλουσα καὶ πιθανολογίας
καὶ τὸ δοκεῖν εὐλόγως μοι προφέρεται πλουτάρχως.

(σελ. 45) 208: ἐν καὶ γὰρ ἐκ τῶν παίδων μου ἔπεσεν ἐκ τοῦ ὕψους.

ἀλλ' ἴσως θὰ εἶπῃ τις τὰ δημῶδη ταῦτα δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἄλλα ποιήματά του, εἰς ἃ μεταχειρίζεται γλῶσσαν καθαρωτέραν συχνάκις τὸν διαφεύγουσαν χυδαῖσμοί, συχνὰ δὲ πλάττει λέξεις αὐτὸς πολὺ κακοζήλους, οἷαι π. χ. μεμαγγανευμένος, πλουτάρχως καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐκτὸς τούτου χαρακτηριστικοὶ εἶναι καὶ οἱ ἐξῆς στίχοι

(Mill. 758) 149: καὶ Μάμας οὐχ εὐρίσκειται καὶ τοῦ λιμοῦ ψοφοῦσι.

(Μαγγάν. I) 11: μᾶλλον μὲν οὖν τὰ ψύχη μου, διττὰ γὰρ ἔχω κρῦη.

163: εἶτα καὶ λίβας καὶ βορρᾶς ὁμοῦ συμπεπνευκότες
ὁ λίβας μὲν ἐλίχμησε τὰ τῆς περιουσίας.

(Μαγγάν. III) 50: καὶ μετακαλεσάμενος τὸν κατεγκεκλημένον.

62: ὑπέροφρος, ὑπέροπτος, ἀποτετυφωμένος.

114—115 Ἄν δὲ γραφῆ τὸ κάλλιστον τὸ λέγον ἀπ' ἐντεῦθεν
ἔλυσα καὶ τὴν αἴτησιν ἐτοίμως ἀπ' ἐντεῦθεν.

(Μαγγάν. IV) 126 αἰ γὰρ ἐπτὰ δηλοῦσι μοι τὸν ἐβδοματισμόν μου.

227 οὐδὲ γυμνοὶ συμπλέκονται τοῖς πάντα καταφράκτοις
οὐδ' ἀσθενεῖς καὶ δειλάνδροι τοῖς ὑπερμεγεθέσιν κ. τ. λ.

4) Χαρακτηριστικώτατον ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὸ τρίτον τῶν μαγγανείων· ὁ ποιητὴς λαβὼν τὸ γράμμα τοῦ αὐτοκράτορος, δι' οὗ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφᾶτον, βλέπει ὅτι ψεύσθη τῶν ἐλπίδων του. Ἀναγκάζεται λοιπὸν νὰ γράψῃ καὶ πάλιν· ἐν τῷ ποιήματι δὲ τούτῳ διηγεῖται εἰς τὸν αὐτοκράτορα μίαν κρίσιν τοῦ Σολομῶντος, τὴν ὁποῖαν πρῶτον παρ' αὐτῷ ἀπαντῶμεν καὶ ἣτις πρέπει νὰ προστεθῆ εἰς τὰ ἀπόκρυφα, τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ περὶ κρίσεων Σολομῶντος. τὸ διήγημα ἔχει ἐν ὀλίγοις ὡς ἐξῆς νέος εὐπορος ἠρᾶτο γυναικὸς, εἰς ἣν ὑπέσχετο μεγάλα δῶρα, ἀγέλας βοῶν καὶ προβάτων· αὐτὴ ὅμως ἀπληστος οὕσα ἀπέριπτε τὸν ὑλικὸν αὐτοῦ ἔρωτα, θέλουσα νὰ λάβῃ περισσότερα. Μετ' ὀλίγον ὅμως παρατηρεῖ αὐτὴ ὅτι τὸ αἶσθημα αὐτοῦ ἔσβεσεν καὶ ὁ ἔραστής τὴν περιφρονεῖ

μέχρι ἐξευτελισμοῦ¹⁾, γράφει κυρίως ποιήματα, ὡς τὸ πολὺ μεταχειριζόμενος τὸν συνήθη πολιτικὸν στίχον, οὐχὶ σπανίως ὅμως μεταχειρίζεται καὶ τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρον· παρουσιάζεται κατ' ἀρχάς ἔγγαμος ἔχων καὶ τέκνα²⁾, βραδύτερον βλέπομεν αὐτὸν χῆρον³⁾. Εἶναι φαλακρὸς καὶ βραχὺς τὸ ἀνάστημα⁴⁾· προστατεύεται κυρίως ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀνδρονίκου (υἱοῦ Ἰωάννου)· κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἀσθενικός, πάσχων ἀπὸ ἀρθρίτιν καὶ ποδάγραν⁵⁾· ἡ δρᾶσίς του ἀρχίζει ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας Ἰωάννου Κομνηνοῦ (1123?) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ 1164(?)⁶⁾· ὀνομάζει ἑαυτὸν Θεόδωρον⁷⁾ καὶ Πρόδρομον ἢ Πτωχοπρόδρομον⁸⁾. Χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν διαφόρων ποιημάτων του, αἵτινες εἶναι μακραὶ καὶ ὡς τὰ πολλὰ ἀσύντακτοι. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐδίδασκε⁹⁾.

διὰ τοῦτο ζητεῖ ἐπιμόνωσ νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν μανθάνει παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Οὗτος διηγεῖται αὐτῇ ὅτι καθ' ὕπνου ἀπολαύσας, ἀπηλλάγη τοῦ πρὸς αὐτὴν αἰσθήματος. Τότε ἡ γυνὴ καταφεύγει εἰς τὸν σοφὸν Σολομῶντα, διηγεῖται αὐτῷ τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἀπαιτεῖ, ἵνα οὗτος τιμωρῆσῃ τὸν ἀδικήσαντα αὐτὴν καὶ μὴ ἀποδίδοντα τὸν μισθὸν τῆς φανταστικῆς συνουσίας. Ὁ Σολομὼν ὤρισεν ἵνα παρὰ τὸν ποταμὸν ἀχθῶσι πρῶϊαν τινὰ τὰ ποίμνια τοῦ ἔραστοῦ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης αὐτοῦ, ὤρισε δὲ καὶ ἄνθρωπον νὰ ἀριθμῇ τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν πρόβατα καὶ νὰ χωρίσῃ τὸ ὑποσχεθὲν ποσὸν τῇ ἐρωμένῃ. Ἡ δὲ ἐρωμένη ἵσταμένη ἐκ τῆς ἐτέρας ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἔπρεπε νὰ παραλαμβάνῃ τὰς ἐν τῷ ποταμῷ σκιάς τῶν προβάτων. Πρὸς τὸ διήγημα τοῦτο νομίζει ὁ Πτωχοπρόδρομος ὅτι ἔχει μεγάλην σχέσιν τὸ γράμμα τὸ δωρητήριον, τὸ ἀφορῶν τὸ ἐν Μαγγάνοις ἀδελφᾶτον, καθ' ὅσον καὶ οὗτος ἔλαβε μόνον σκιάν.

1) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἴδε ἀνωτέρω (σελ. 94 κ. ἐ.).

2) Εἰς τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μαυροϊωάννην ποίημα (Legr. σελ. 33—47).

3) Εἰς ἐν ἀπόσπασμα παρὰ Miller (651).

καὶ τὸ πικρὸν ποτήριον πιοῦσαι τῆς χηρείας
ὅπερ ἐκέρασε κάμοι τὸ πένθος τοῦ θανάτου.

4) Legr. σελ. 43 στίχ. 161: ὡς εἶσαι γέρων καὶ κονδὸς καὶ ὡσὰν ἀδυνατίζεις.

5) Παράβαλε τὰ μαγγάνεια· περὶ τοῦ ζητήματος ἴδε καὶ ἀνωτέρω (σελ. 119).

6) Τὸ τελευταῖον χρονολογικῶς ὀριζόμενον ποίημα τοῦ Πτωχοπρόδρομου εἶναι τὸ περὶ ζώσης ἀλώπεκος, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος 1163 (ἴδε σελ. 112).

7) Ὅτι ἦτο Θεόδωρος φαίνεται ἐκ τοῦ πρὸς τὸν γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυππιώτην (Mign. 1372).

στίχ. 1—2: ὦ βέλτιστε γραμματικῶν καὶ μαθητῶν καὶ φίλων
ὁμώνυμε τοῦ γράφοντος....

8) Τὸ Πρόδρομος ἀπαντᾷ συχνὰ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ποιήματά του, τὸ δὲ Πτωχοπρόδρομος εἰς τὰ παρὰ Legrand δημῶδη.

1 στίχ. 70: σὺ εἶσαι Πτωχοπρόδρομος κ' ἐγὼ ἤμην Ματζουκίνη.

9) Παράβ. στίχ. πρὸς τὸν γραμματ. Θεόδωρον Στυππιώτην (Mign. 1372).

Ἐν Ὁδησσῷ· Ὀκτωβρ. 1897.

Σ. Παπαδημητρίου.